

Projektas „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“

Nr.VP1-2.2-ŠMM-05-K-02-029

KOKYBINIO TYRIMO ATASKAITA

Vilnius

2012

Projektą „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“ (SFMIS Nr. VP1-2.2-ŠMM-05-K-02-029) finansuoja Lietuvos Respublika. Projektą iš dalies remia Europos Sąjunga.

Projektą vykdo

Kauno rajono švietimo centras

VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

Kauno r. Domeikavos gimnazija

Klaipėdos Vydūno vidurinė mokykla

Trakų r. Onušio vidurinė mokykla

Ukmergės r. Siesikų vidurinė mokykla

Vilniaus Gerosios Vilties vidurinė mokykla

Tyrimo (pamokų stebėjimo) vykdytojas VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

Tyrimą (pamokų stebėjimą) atliko ir ataskaitą rengė:

Girdzijauskienė Rūta

Penkauskienė Daiva

Sruoginis Laima Vincė

Bukantienė Janina

Grinytė Lina

Matonytė Asta

TURINYS

Įvadas	4
1. Mokytojų požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės.....	5
1.1. Tyrimo metodika.....	5
1.2. Tyrimo rezultatai.....	7
1.2.1. Kūrybiškumo ugdymo samprata	7
1.2.2. Kūrybiškumo svarba	10
1.2.3. Kūrybiškumui palanki aplinka.....	11
1.2.4. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose galimybės.....	17
1.2.5. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose trukdžiai.....	19
1.2.6. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose kokybės tobulinimas.....	23
1.2.7. Kūrybiškumo ugdymo pavyzdžiai	26
1.2.8. Asmeniniai pokyčiai.....	28
1.2.9. Informacijos apie kūrybiškumo ugdymą poreikis ir efektyviausia jos įgijimo būdai.....	30
1.3. Išvados.....	32
2. Mokinių požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės	34
2.1. Tyrimo metodika.....	34
2.2. Tyrimo rezultatai.....	37
2.3. Išvados.....	50
3. Mokinių kūrybiškumo raiška atliekant užduotis raštu	51
3.1. Tyrimo metodika	51
3.2. Tyrimo rezultatai	52
3.3. Išvados	53

Ivadas

Projekto „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“ metu atliktas kokybinis tyrimas sudarytas iš dviejų dalių:

1. Interviu (mokytojai);
2. Anketinė apklausa ir kūrybinių užduočių atlikimas (mokiniai).

Tyrimo metu siekta išsiaiškinti mokytojų ir mokinių požiūrį į kūrybiškumo ugdymo situaciją, sąlygas, prielaidas ir galimybes gimtosios kalbos pamokose.

Tyrimo dalyvavo 30 mokytojų iš 5 projekte dalyvaujančių mokyklų, dėstančių lietuvių kalbą 4, 8 ir 11 klasėse. Į anketos klausimus atsakė 385 mokiniai, besimokantys 8 ir 11 klasėse, išanalizuota 513 mokinių (besimokančių 4, 8 ir 11 klasėse) raštu atliktų kūrybinių užduočių, kurių analizė leido išsiaiškinti, kaip mokiniai mąsto ir kaip jų mąstymas atsiskleidžia atliekant užduotis, kokie yra panašumai ir skirtumai, kokios bendros tendencijos.

Sudarant tyrimų metodikas remtasi šio projekto metu atliktais kūrybiniam mąstymui palankios aplinkos tyrimo, ugdymo programų bei mokymo priemonių analizės, gimtosios kalbos pamokų stebėjimo rezultatais.

Šiame dokumente pristatomi tyrimų „*Mokytojų požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės*“ ir „*Mokinių požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės*“ rezultatai. Šių tyrimų rezultatų analizė taps vertingu informacijos šaltiniu kūrybiškumo ugdymo metodikos, mokomosios ir metodinės medžiagos kūrėjams.

1. Mokytojų požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės

1.1. Tyrimo metodika

Interviu su mokytojais grindžiamas atliktais „Kūrybiniam mąstymui palankios aplinkos tyrimo“ ir „Ugdymo programų bei mokymo priemonių analizės“ rezultatais. Interviu metodu gauta informacija siekiama pagilinti / patikslinti minėtų tyrimų metu gautus duomenis. Tikėta, kad apibendrinti interviu rezultatai padės pateikti gilesnes kūrybiškumo bei kūrybinio mąstymo ugdymo lietuvių kalbos pamokose išvalgas, bus naudingi formuluojant galutines tyrimų išvadas bei pateikiant rekomendacijas.

Tyrimo tikslas - išsiaiškinti mokytojų požiūrį į kūrybiškumo ugdymo situaciją, sąlygas, prielaidas ir galimybes gimtosios kalbos pamokose.

Taikytu interviu metodu siekiama išsiaiškinti informantų patirtį, sužinoti nuomones kūrybiškumo, kūrybinio mąstymo ugdymo klausimais. Informacijai rinkti pasitelktas individualaus standartizuoto ir atvirojo interviu tipas, kai buvo laikomasi taisyklių, nebuvo keičiama nei klausimų, nei žodžių tvarka. Pripažįstama, kad toks interviu padeda sumažinti tiriamųjų šališkumą ir yra tikslingas, kai dirba keli apklausos tyrėjai (Bitinas, Rupšienė, Žydžiūnaitė, 2008).

Stengtasi su informantu užmegzti glaudų ryšį ir jį palaikyti visos sesijos metu. Laikytasi reikalavimų: klausiti aiškiai, vienu metu užduoti tik vieną klausimą, pateikti tik atvirojo tipo klausimus (kad informantas savais žodžiais galėtų pateikti nuomonę), laikytis nuoseklios klausimų sekos.

Interviu loginė seka ir pateikiami klausimai.

Prieš pradėdant interviu trumpai prisistato tyrėjas. Informuojama apie tyrimo tikslą, konfidencialumą, interviu dalyvių anonimiškumą. Klausinama, ar informantas neprieštarauja, kad interviu bus įrašomas. Prašoma trumpai prisistatyti. Informantas apie save pasako tiek, kiek nori. Informuojama, kad bus 10 klausimų. Pasakoma, kad tikimasi nuoširdžių ir atvirų atsakymų.

Mokytojų klausta:

1. Kas jums asmeniškai yra kūrybiškumo ugdymas? Kaip jį suprantate?
2. Kodėl, jūsų manymu, yra svarbu ugdyti kūrybiškumą?
3. Kokia aplinka, jūsų manymu, skatina/neskatina kūrybiškumo ugdymą? Kodėl?

4. Kaip vertintumėte savo mokyklos aplinką? Kodėl būtent taip?

5. Kokios, jūsų nuomone, yra galimybės mokinių kūrybiškumui ugdyti ir plėtoti gimtosios kalbos pamokose? Kodėl taip manote?

6. Kokie, jūsų nuomone, yra trukdžiai mokinių kūrybiškumui ugdyti ir plėtoti gimtosios kalbos pamokose? Kodėl taip manote?

7. Ką siūlytumėte keisti, tobulinti: nacionaliniu/ mokyklos/klasės lygiu, siekiant kūrybiškumo ugdymo kokybės gimtosios kalbos pamokose?

8. Kokie yra jūsų pačių sėkmingiausi kūrybiškumo ugdymo pavyzdžiai? Papasakokite.

9. Ką norėtumėte asmeniškai keisti, daryti kitaip? Kodėl?

10. Kokia informacija apie kūrybiškumą, kūrybinį mąstymą ir jo ugdymą Jums asmeniškai būtų aktuali? Kokios tos informacijos įgijimo formos Jums būtų efektyviausios?

Interviu pabaigoje pasiteiraujama, ar informantas norėtų dar ką nors pasakyti, papildyti, pridurti? Padėkojama už dalyvavimą interviu.

Interviu su mokytojais metu gauta medžiaga analizuota atsižvelgiant į pateiktų klausimų nuoseklumą. Atsakymai grupuoti į kategorijas ir subkategorijas, kurios iliustruotos citatomis iš interviu protokolų. Prie kiekvienos citatos nurodomas interviu pateikusių informanto numeris. Atsakymų kiekybinė išraiška, t. y. kiek mokytojų atsakymų priskiriama prie vienos ar kitos kategorijos, neskaičiuota. Laikytasi nuostatos, kad kiekvieno mokytojo nuomonė yra unikali ir vertinga.

Tyrimė dalyvavo 30 mokytojų iš 5 projekte dalyvaujančių mokyklų. Vidutinis pedagogų darbo stažas – 17,6 metų.

1.2. Tyrimo rezultatai

1.2.1. Kūrybiškumo ugdymo samprata

Paklausti, *kas jums, asmeniškai, yra kūrybiškumo ugdymas, kaip jį suprantate*, respondentai pateikė savo samprotavimus tiek apie kūrybiškumo fenomeną, tiek ir apie jo ugdymo ypatumus. Todėl analizuojant mokytojų pateiktas mintis jos skirstytos į dvi kategorijas: kūrybiškumas ir jo ugdymas (1 lentelė).

Daugelyje informantų pateiktų pasisakymų išryškėja tendenciją kūrybiškumą aptarti kaip daugiamatį ir įvairiose žmogaus veiklos srityse pasireiškiantį fenomeną. „Mes kartais labai siaurai suvokiame kūrybiškumą. Kartais, kaip lietuvių kalbos mokytoja, jaučiu spaudimą, kad turiu vaikus auginti rašytojais, poetais. Bet kūrybiškumas, kūrybingas mąstymas atsiskleidžia pačiose mažiausiose smulkmenose“ (1); „Kūrybiškumą mes, mokytojai, dažniausiai siejame su daile, menais ir kažkokiais dailiaisiais darbeliais. O kai pradedam mokyti skaityti, reikšti mintis, rašyti, sklandžiai kalbėti, tada suprantam, kad kūrybiškumas dar yra ir kitur“ (9). Kaip taikliai pastebi viena mokytoja, „kūrybiškumas – tai pats gyvenimas“ (28). Dažniausiai mokytojai išskiria pagrindinį kūrybiškumo bruožą – originalumą, netradiciškumą, kitoniškumą. Taip apibūdinamas asmens elgesys, mintys, vertinimai. Kai kurie mokytojai kūrybiškumą atpažįsta iš kūrybinių mokinių darbų, kiti aiškina kaip kūrybos procesą. Taip pat kūrybiškumas siejamas su saviraiška, t. y. gebėjimų, minčių, jausmų įprasminimu veikloje.

Apibūdinant asmeninę kūrybiškumo ugdymo sampratą ryškėja tendencija pastarąjį sieti su mokinių saviraiškos skatinimu, kūrybinio mąstymo ugdymu. „Kūrybiškumo ugdymas - kažko naujo ieškojimas, norėjimas sužinoti, apie ką vaikas mąsto, ką jis galvoja, kokios jo mintys“ (2). Dauguma respondentų kalbėdami apie kūrybiškumo ugdymą aptarė ugdymo proceso ypatumus, t. y. pabrėžė ugdymo patrauklumo svarbą, apibūdino integralų jo pobūdį, aptarė subalansuoto kūrybiškumo ugdymo būtinumą. Kai kurių mokytojų pasisakymuose išryškinamas ir mokytojo asmenybės vaidmuo kūrybiškumo ugdymo procese. „Svarbus paties mokytojo dalyvavimas visur... Mokiniui tai padeda, jei mokytojas kažkur dalyvauja, kažką veikia, tai juos skatina žiūrėti į mokytojo pavyzdį“ (25); „Aš savo kūrybiškumą galiu reikšti pirmiausia savo darbu, per savo pamokas, per savo užklasinę papildomo ugdymo veiklą“ (21).

1 lentelė. Kūrybiškumo ir jo ugdymo samprata

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Kūrybiškumas	Originalumas, netradiciškumas	„Kūrybiškumas, tai kai daro ar parašo ne taip, kad tik atitiktų standartus, bet kažkaip kitaip, nestandartiškai“ (1) „Man kūrybiškumas – tai yra žmogaus gebėjimas laisvai vertinti. Parodyti, kiek jis originalus, nekopijuoja kito minčių, nekartoja tų pačių idėjų, tų pačių minčių. Žodžiu, kiek žmogus savo mąstysena, savo supratimu atskleidžia savo požiūrį“ (3); „Tai kažkoks kiekvieno mokinio įdomumas. Kiekvienas mokinys sugeba, turi galimybių išreikšti savo individualų požiūrį“ (23); „Kūrybiškumas yra gebėjimas kitaip pažvelgti į tą pačią situaciją, Gebėjimas atrasti kažką naujo, įdomaus, neįtikėtino, kas sudomintų aplinkinius ir galėtų juos nustebinti“ (27).
	Saviraiška	„Kūrybiškumas tai galimybė reikšti savo sugebėjimus. Tai, ką sugebi geriausiai, tai kas tau patinka, kas netelpa į rėmus“ (13); „Kūrybiškumas tai vidinė laisvė, laisvė save išreikšti, parodyti, ką gali, nebijoti pasirodyti... Kartais parodo ir nelabai ką gražaus pertraukų metu, bet jis ir iš tokios „kūrybos“ mokosi ir kitus moko“ (14); „Tai yra gebėjimas tai, ką įsivaizduoji, ką svajoji, perteikti ar atlikti konkrečiais darbais, užduotimis: ar piešiniais, ar darbeliais, ar kokia menine veikla – vaidyba, teatru, improvizavimu“ (18).
	Procesas	„Kūrybiškumas kartu ir procesas, kai vaikai kūrybiškai tiesiog sprendžia įvairias problemas ir pritaiko jas gyvenime“ (4); „Kūrybiškumą turbūt įsivaizduoju kaip kažkokį tolygų atsiskleidimą, kažkokią kitokią būdą, požiūrį, elgesio“ (9).
	Rezultatas	„Nestandartinis darbas, įdomus sukurtas kūrinys. Gali būti vaiko gražus rašinys, gali būti gražus eilėraštis sukurtas, iliustracija. Tai, kas įdomu, įdomiai, gražiai pateikta, nustebinti galėtų“ (19); „Apie kūrybiškumą sužinai iš vaikų darbelių, iš to, ką jie parašė, padarė, nupiešė... Tiesiog kažkoks žodelis ar darbelis pasufleruoja apie jausmus, svajones, fantazijas“ (2).
Kūrybiškumo ugdymas	Saviraiškos skatinimas	„Vaikai per kūrybą atsiskleidžia. Jie netgi savo jausmus nupiešia. Būna tokių pamokų, kad temą kažkokią pasiūlai, o jie piešia visai ką kita. Kai paklausi, kodėl tu taip pieši, sako: šiandien taip jaučiuosi, norėčiau tą piešti. Tiesiog jie kuria“ (6); „Darbe kūrybiškumas tai pirmiausia noras nors kažką vaikuose surasti arba, jeigu nesurasti, tai bent jau kažką duoti, įdiegti, paskatinti, auginti, kad jie būtų šiek tiek kūrybiškesni“ (19).
	Kūrybinio mąstymo ugdymas	„Gebėjimas mąstyti ir išsiaiškinti tuos dalykus, kuriuos mokosi, tai nėra vien ypatingų kūrybiškų užduočių atlikimas. Kiekviena pamoka tai yra mokinio kūryba, nes jisai skaito, aiškinasi, atsako į klausimus, literatūros tekstus analizuoja... tai mąstydamas irgi ieško atsakymų ir pateikia savo nuomonę bei supratimą“ (16); „Būtina ... sužadinti vaiko mąstymą, užvesti ant kelio, kad mintis kažkokia kiltų, kad jisai kažkur plėtotų tą mintį... Turi būti kažkas nutylėta, kažkokia paslaptis“ (23); „Literatūroje nebijoti liūsti į kūrinį, nebijoti samprotauti, nebijoti sakyti savo nuomonę, abejoti, pačiam ieškoti, klausti, visą laiką nebūti tikram. Mokėjimas klausti, noras klausti, domėtis“ (29).
	Ugdymo proceso	„Vien tik kalimas, kartojimas ir man, ir vaikams neįdomu... Svajoti, kurti, fantazuoti ir fantazijos elementus pernešti į tikrovę yra tam tikras žavesys, gražumas“ (10);

	patrauklumas	„Kūrybiškumas darbe, t. y. pasitenkinimas darbu, jeigu tu dirbtum nekūrybiškai, tai būtų tiesiog neįdomu... Kūrybiškumas, kūryba suteikia sparnus žmogui“ (25); „Tai yra tokia gyvybė pamokose, kaip vaizdingumas, savęs išraiška, negu kažkokių sausų dalykų mokymasis“ (26).
	Ugdymo proceso integralumas	„Kiekviena mokymosi minutė yra kūrybinis procesas“ (16); „Tai kaip kompleksinis ir visą gyvenimą trunkantis ugdymas. Kūrybiškumo ugdymas neturėtų apsiriboti tik humanitariniais ar meno dalykais, tai turėtų apimti viską“ (24).
	Kūrybinės veiklos optimalumas	„Pradiniame ugdyme labai svarbu žinoti kūrybiškumo saiką, t. y. per daug kūrybiškų užduočių nepateikti“ (10); „Su papildomom kūrybinėm užduotim perkauti vaikų nesinori. Tiesiog nutolinsi juos nuo mokymosi ir nuo temos, liks tik žaidimai, o vien žaidimai... Manau, kad vien žaidimais nepasieksi, nors yra gi tokios tendencijos. Žaisdami mokomės“ (16); „Kūrybiškumo ugdymas neturi neperžengti ribų. Jeigu viena pamoka - kūrybinis darbas, antra pamoka - kūrybinis darbas, trečia, tai jau yra perdėto kūrybiškumo apraiška. Vaikas neįstengia atlikti visų užduočių tiek, kiek yra rekomenduojama, jeigu norim kokybiško, tikrai kūrybiško, išbaigto darbo. Kūrybiškumas kartais gali būti besaikis“ (18); „Sunkus tas kūrybinis darbas. Iš tikrųjų tai nepasakyčiau, kad tai turėtų būti kasdien“ (23).

1.2.2. Kūrybiškumo svarba

Analizuojant mokytojų pateiktus atsakymus į klausimą, *kodėl yra svarbu ugdyti mokinių kūrybiškumą*, ryškėja tendencija kūrybiškumą sieti su įvairiapuse žmogaus veikla (žr. 2 lentelė). Pasak mokytojų, „šiais laikais be kūrybiškumo nelabai vaikai ką ir gali. Tas kūrybiškumas, manau, jiems gyvenime turėtų praversti, nes aklos žinios šiais laikais jau nieko nereiškia. Turi tas žinias pritaikyti, interpretuoti, kažką sukurti, kitaip aš nežinau, kaip jiems reikės gyventi“ (29). Pedagogų teigimu, kūrybiškumas itin svarbus darbe, sprendžiant įvairias problemas, adaptuojantis prie kintančių gyvenimo sąlygų. Įžvelgiama ir tai, kad kūrybiškumas padeda išreikšti save, atsiskleisti, plėtoti asmenybės savybes (išradingumą, savarankiškumą, lankstumą). Kūrybiškumas siejamas ir su gyvenimo kokybe, t. y. pasitenkinimu gyvenimu ir veikla, kūrybiškos ir estetiškos aplinkos puoselėjimu, savikūra.

2 lentelė. Kūrybiškumo svarba

Kategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Karjeros galimybės	„Žmogui ateinant įsidarbinti yra žiūrima į jo kitoniškumą: ar tu sugebi greitai sureaguoti ir pateikti originalesnį sprendimą, nors dviračiai išrasti. Tačiau dviračiams patobulinti mes galime dar daug ko prisigalvoti“ (1); „Kūrybiškas žmogus ir gyvenime daugiau pasiekia“ (5); „Bet kokiam darbe reikalingas kūrybiškumas... Kad galėtum gauti gerą darbą, kad galėtum kopti karjeros laiptais“ (27); „Kūrybingas žmogus visuomet daugiau padaro visose srityse... Kūrybiškas žmogus tiesiog laisvesnis“ (6).
Gyvenimo kokybė	„Gyvenimas šiaip yra įdomesnis, įvairesnis. Kūrybiškesniam žmogui yra geriau gyventi“ (5); „Esant prispaustam rutinos, kasdieninių buitinių rūpesčių, reikia kūrybiškai mąstyti, kitaip pažvelgti, atrasti kitokią išeitį tašką, kitokią požiūrį į pasaulį“ (1); „Kūrybiškas žmogus galės susikurti sau emociškai patrauklią, gražią, jaukią aplinką“ (7); „Kiekvienoj gyvenimo situacijoje, kur bedirbtumėte, jei dirbsit kūrybiškai, jausit malonumą ir tada kitaip gyvensit, ir mes kitaip gyvensim“ (24).
Asmeninių savybių ugdymasis	„Kūrybinė veikla ugdo vaikų išradingumą, draugiškumą, fantaziją“ (8); „Kūrybiškumas žmogui duoda ir laisvę, ir lankstumą, tai tiesiog gyvenimiškai susisieja, tai padeda vaikui į daug ką žiūrėti kūrybiškai“ (2); „Kūrybiškumas daro įtaką savarankiškumui Žmogus turi mokėti apsispręsti, priimti kažkokius sprendimus, elgtis, motyvuotai. Kūrybiškumas tam padeda“ (11); „Kūrybiškumas padeda vaikams tobulėti, nebijoti atsiskleisti, nes juk iš tikrųjų vieni dainuoja, vieni ten kažkokį rašinėlių gali geriau parašyti. Kiekvienas vaikas yra kūrybiškas skirtinguose dalykuose“ (14).
Prisitaikymas prie aplinkos	„Kūrybiškam žmogui yra lengviau prisitaikyti šiuolaikinėje visuomenėje, kuri labai greitai kinta“ (3); „Kad mokėtų... prasisukti, išsisukti kažkur, prisitaikyti ten, kur jam kažkas naudinga“ (16); „Pasaulis keičiasi, jis labai įvairus, įdomus ir sudėtingas. Ir tame pasaulyje rasti

	savo vietą nėra paprasta. Aš manau, kad kūrybingam žmogui bus lengviau“ (24).
Efektyvesnis problemų sprendimas	„Jeigu žmogus esi kūrybingas, tai sugalvosi kažką, tau ir gyvenime bus lengviau. Tu vis tiek kažką sugalvosi“ (6); „Kūrybiškumas padės išsisukti iš bet kokios padėties, kad ir netradiciniais būdais. Arba tas žinias, kurias gavo mokykloje, pritaikyti ten, kur jų reikia“ (8); „Šiuolaikinis gyvenimas reikalauja kūrybiškų žmonių. Kai greitas gyvenimo tempas, atsiranda netikėtų situacijų, vaikas turi sugebėti kūrybiškai rasti išeitį“ (12).

1.2.3. Kūrybiškumui palanki aplinka

Atsakydami į klausimus, *kokia aplinka skatina kūrybiškumo ugdymą, kaip mokytojai vertina savo mokyklos aplinką kūrybiškumo ugdymo aspektu*, tyrime dalyvavę pedagogai į šių klausimų nediferencijavo, t. y., kalbėdami apie mokyklos aplinką pateikė konkrečius pavyzdžius iš savo pedagoginės patirties, o vertindami savo mokyklos aplinką išsakė apibendrinančius pastebėjimus. Todėl kūrybiškumui palankios aplinkos charakteristikos ir vertinimai pateikiami apibendrintai. Respondentų pasisakymuose išryškėjo 3 pagrindinės kūrybiškumo ugdymui palankios aplinkos charakteristikos: psichologinis mokyklos klimatas, fizinė mokyklos aplinka, ne mokyklos aplinka.

Daugiausia dėmesio skirta bendram mokyklos klimatui. Pateiktose įžvalgose galime išskirti mokytojų mintis apie kūrybišką klasės atmosferą, santykius su kolegomis ir administracija, paties mokytojo vaidmenį kuriant kūrybišką aplinką.

Kalbant apie kūrybišką klasės atmosferą (3 lentelė) išskiriamos jos kūrimo aplinkybės: mokinių veiklumo ir motyvacijos skatinimas, mokinių palaikymas ir pasitikėjimo savimi skatinimas, galimybių kelti idėjas ir reikšti savo nuomonę sudarymas, klaidų ir nesėkmių toleravimas, pasididžiavimas mokinių pasiekimais bei kūrybiniais darbais. Ne mažiau svarbūs ir mokytojų bei mokinių santykiai, kurių pagrindinėmis charakteristikomis galime įvardinti nuoširdumą, pagarbą turinčiam kitokią nuomonę, veikloje patiriamą bendrumo jausmą. Vertinant pasisakymų pagal išskirtas kūrybiškos klasės aplinkos subkategorijas kiekį, daugiausia dėmesio skirta charakterizuojant mokinių palaikymą ir pasitikėjimo jais skatinimą bei pagarbos kitokiai nuomonei formavimą.

3 lentelė. Kūrybiška klasės aplinka

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Kūrybiška klasės atmosfera	Motyvacijos skatinimas	„Jeigu yra drausmė, jeigu vaikai klauso, jeigu jie yra visi gerai nuteikti ir motyvuoti, tai ir to kūrybiškumo atsiras“ (3); „Pirmiausia svarbu skatinti vaikus nusiteikti darbui ir susikoncentruoti“ (21).
	Mokinių palaikymas, pasitikėjimas jais	„Pasitikėjimą skatinti labai svarbu. Aiškinti, kad jie gali padaryti kas mažiau, kas daugiau. Aš šiandien ir pasakiau jiems: kam baisu, kas nekalba, parašykite paprastai, taip, kaip esat įpratę, o mes padėsime sutvarkyti jūsų pasakas“ (16); „Mokiniams yra svarbu jausti palaikymą... mokiniai dažnai nesiryžta atnešti savo parašytų kūrinių, jie mano, kad blogai parašys, ir paskui juos mokytoja išjuoks. Mokytojas turi prisiimti atsakomybę, kad nėra kažkokių didelių tiesų, ypač kalbant apie kūrybos sferą“ (24); „Jeigu yra kūrybiškų pavyzdžių, ir mokytojas tai dar paskatina, tai tų perliukų randasi tikrai daugiau. Svarbus paskatinimas už atliktą užduotį“ (28); „Jeigu vaikai ar dalyvauja kažkokiuose konkursuose ar laimi kažkokias keliones, mokykla visada sudaro sąlygas nuvykti dalyvauti ir problemų šioje vietoje iš tikrųjų nėra“ (12).
	Galimybių reikšti savo nuomonę sudarymas	„Laisva aplinka, kur tiek mokinys, tiek mokytojas jaučiasi nesuvaržyti, kur gali laisvai reikšti savo nuomonę, savo gebėjimus, savo pasiūlymus, idėjas“ (13).
	Klaidų ir nesėkmių toleravimas	„Kad jie galėtų, nebijotų klysti, parodyti, ką gali, kad nebijotų kelti problemas, mokytis iš kitų“ (4); „Niekad vaikų neslopinti, kad ir ką jie bepasakytų, visą laiką pritarti, nors, aišku, gali pats apibendrintai, gražiai, bet niekada nesakyk, kad tu ten nusišneki“ (5); „Jeigu ir matau, kad labai nevykęs atsakymas, aš niekada nenuneigiu jo. Sakau, galbūt galima dar pamąstyti, pagalvokim, gal yra kitoks atsakymas, paieškokim tikslesnio... Už netinkamą atsakymą jie niekada nebus nei nubausti, nei sumažintas pažymys, nei kažkaip kitaip su jais pasielgta“ (7).
	Pasididžiavimas mokinių pasiekimais	„Abiturientai sėkmingai įstoja į aukštąsias mokyklas, laimi daugelyje konkursų, olimpiadų. Kai pradeda vardinti mokslo metų pabaigoje rezultatus, tai tikrai atrodo, kad mes čia tikrai labai daug turim tokių ir labai gabių, ir sportiškų. Na gera, pati geriausia mokykla, kuri gali būti. Pasididžiavimas mokiniams svarbus“ (9).
Mokytojo ir mokinių santykiai	Nuoširdumas	„Aplinka turi būti šilta, jauki, kad nebūtų atmetimo... Kad tikrai tu galėtum prie vaiko prieiti, kad šiltai jam pasakyti kažką, kad jis tikrai jaustų palaikymą iš mokytojo“ (5); „Tokie santykiai turi būti geranoriški, nes jeigu bus šalti, arba, sakykim, tu jausi kažkokią antipatiją mokiniui, jis neatsiskleis. Turi būti šiluma“ (7); „Kuo santykiai yra šiltesni ir artimesni, tuo vaikas bus nuoširdesnis, tuo daugiau galės atsiskleisti“ (15)
	Pagarba kitokiai nuomonei	„...aš galiu pasakyti, galiu reikšti savo nuomonę, kuri nesutampa su kito, tai jau nežlugdo manęs“ (8); „Mokinys turi jausti, kad, jeigu jis mąsto kitaip, jeigu kitaip suvokia tuos dalykus negu mokytojas ar kiti klasės draugai - tai nėra blogai. Mokytojas turėtų akcentuoti, jog visi esame skirtingi ir turime skirtingus požiūrius“ (24); „...priima vienas kitą, vienas kito tam tikrus nusišnekėjimus, kitokią aprangą, mąstymo būdą – tai yra didžiausias plusas“ (26); „Vaikas turi nebijoti klausti, reikšti savo nuomonę, būti drąsus... turi būti tikras, kad nebus išjuoktas, nusodintas, ar sukritikuotas“ (28).
	Bendrumo jausmas	„Džiaugsmas, kylantis iš buvimo kartu ir bendro rezultato siekimas. Kai parodo nevykusius bandymus, jie visi kvatojasi iki ašarų, patiria bendravimo, kūrybos džiaugsmą. Tik paskui - rezultatų siekimas“ (27).

Kaip svarbus mokyklos psichologinio klimato veiksnys išskiriami santykiai su kolegomis ir mokyklos administracija. Iš kolegų pirmiausia tikimasi kūrybiško bendradarbiavimo, atviro pasidalinimo pedagogine patirtimi, pagalbos ir palaikymo (4 lentelė). Daugeliu atvejų mokytojai nurodo, kad to ir sulaukia. Išanalizavus mokytojų pasisakymus aiškėja, kad santykius su kolegomis respondentai vertina teigiamai. Tik keletas informantų išsakė kritiškus pastebėjimus, nurodydami kolegų vengimą papildomo darbo („Iš kitų mokytojų kartais jaučiu didelį nenorą, gal dėl per didelio krūvio. Čia vėl susiduriame su baime, kad reikės kažką daugiau daryti... Viešai tai kartais atrodo kaip tinginystė, nes aš nenoriu to daryti, bus daugiau darbo nei įprasta“ (24)), nuoširdžių santykių stoką („Kartais stinga to emocinio santykio tarp kolegų, kai pasakai, kad kažką darai, ir sakai, gal galėtumei padėti, pirmiausia susiduri su niurzgėjimu, su nepatenkintu veidu, bet po to viskas padaroma. Tiesiog kartais nebūna emocinio komforto“ (26)), kritišką požiūrį („Apkalbėjimų tikrai sulaukiu iš kolegų. Ar tas, kuris daro kokius projektus ar spektakliukus, yra kūrybiškas žmogus?“ (29)).

4 lentelė. Santykiai su kolegomis

Kategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Bendradarbiavimas	<p>„Mes puikiai sutariame su kitų dalykų mokytojais. Pavyzdžiui, vedame integruotas veiklas tiek su technologijų, tiek su muzikos, su dailės, su istorijos mokytojais. Jeigu mes per literatūros pamokas analizuojame dainas, tai visai nebaisu paprašyti muzikos mokytojos, kad prieš tai jie tą dainą išmokytų padainuoti“ (25);</p> <p>„Patys kolegos prašo pagalbos, jeigu mato, kad galiu kažką padėti. Ir netgi prašo padirbėti su gabiais vaikais: „Gal tu galėtum paimti ir dar su jais kažką padaryti?“ (8).</p>
Dalijimasis patirtimi	<p>„Mes daug atvirų pamokų stebim ir visada mūsų viršininkai sako, kad atvira veikla tai turi parodyt visa, ką geriausia ir įdomiausia turi. Ir kad vaikams būtų įdomu ir patiems pasimokyti“ (10);</p> <p>„Pavyzdžiui, mokytoja, kuri važiuoja į užsienio valstybes, būtinai grįžus pristato, ką matė, ką girdėjo, parodo nuotraukas, informaciją, ką jina sukaupe, ką naujo sužinojo, savo dalyke pritaikė, kas aktualu šiuo metu“ (18);</p> <p>„Mes visos visą laiką pasitariame, dalijamės patirtimi. Pavyzdžiui, antrokl labai kūrybinga mokytoja sako: „O aš va taip dar daryčiau“ (6).</p>
Pagalba, palaikymas	<p>„Norėtusi, kad būtų viena, draugiška šeima, kad vienas kitam padėtų“ (5);</p> <p>„Jautiesi kaip namuose, kaip didelėje šeimoje, viską gausi – ir paramą, ir pagalbą, ir užuojautą“ (9);</p> <p>„Smagu, kai kolegos džiaugiasi tavo rezultatais, kai mato, ką tu darai ir perima, pratęsia, patobulina tavo idėją, ... kai pasidžiaugia, jei tu kažką gražaus padarei“ (27);</p> <p>„Palaikymo sulaukiu iš kolegų, kai padarau projektuką, ateina pasižiūrėti mano kolegės lituanistės ir pavaduotoja. Lyg ir pakaktų, kad ateina pasižiūrėti, bet kai dar pasako, kad buvo gera idėja, kai matau, domisi, ateina po pamokų, tai jau yra palaikymas. Jei darai, išeini į viešą erdvę ir sulauki palaikymo – tai labai paskatina“ (29).</p>

Kalbėdami apie santykius su mokyklos administracija ir jų įtaką bendram mokyklos psichologiniam klimatui, informantai išskiria kolegišką bendravimą, palaikymą ir dėmesį jų ar jų mokinių kūrybinėms iniciatyvoms, sąlygų plėtoti savo pedagoginę kompetenciją sudarymą (5 lentelė). Viena respondentė pasakė ir mintį, jog labai svarbu, kad mokyklos administracija supratų kūrybinės veiklos specifiką, tolerantiškai reaguotų į kūrybos procese kartais atsirandantį šurmulį. „Kai mes siekiame kažkokios kūrybiškos išraiškos, galvoja, kad čia pas mus kažkokia netvarka yra. Juk kūrybiškumas, kaip ten bebūtų, susijęs šiek tiek ir su tam tikru chaosu, nes jeigu yra kažkokia kūrybinė idėja, jiniai turi būti subrandinta. Kol jiniai sunoksta ir pavirsta į kažką, praeina tam tikras laiko tarpas, ir ieškojimo tas kelias gali būti ilgas ir galbūt šiek tiek chaotiškas, besiblaškant, grįžtant atgal ir vėl einant į priekį“ (11).

Išsakyta ir keletas kritiškų pastebėjimų („Blogai, jeigu, kai reikia, turim prašyti, žemintis, kad multimediją galėtume naudoti klasėje“ (20); „Iš administracijos yra juntama įtampa, tarsi bijai kažko, ir, neduok Dieve, ką nors ne taip padarysi“ (26)), tačiau jaučiama bendra tendencija mokyklos administraciją sieti su kūrybiškumo ugdymu ir sąlygų jam plėtotis sudarymu. Daugeliu atvejų mokytojai iš administracijos tikisi ne kryptingų ir konkrečių veiksmų, bet laisvės veikti sudarymo. „Administracija nesikiša, ir tai gerai. Manychiau, ji skirta tvarkyti kitą mokyklos gyvenimą. Nereikia nei premijų, nei kad kabintų į lentą. Smagu, kad administracija savo vietoje“ (24); „Iš administracijos tikėčiausi tikslai netrukdyti dirbti. Tegul man netrukdo dirbti, o visa kita aš pati pasidarysiu“ (28).

5 lentelė. Santykiai su kolegomis

Kategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Sąlygos profesinei kompetencijai tobulinti	„Į seminarus visada išleidžia“ (21); „Vadovai mus skatina. Susirinkimų metu aptariam, kur dalyvausim, koks projektas“ (6).
Pastebėjimas, pagyrimas	„Kai ateina į pamoką, visada yra pažymima, kas buvo įdomu, kas buvo kūrybiška, kas buvo kitaip“ (10); „Taip, visada gerą žodį pasakys, bent jau tai“ (20); „Iš administracijos norėtusi daugiau geresnių žodžių, atsiliepimų, daugiau optimizmo, nei negatyvumo. Tai gali būti pateikta žodine forma, kurios visiškai pakanka“ (25); „Administracija netrukdo daryti kūrybiškų darbų ir dar pasidžiaugia“ (29).
Kolegiškas bendravimas	„Malonus pavaduotojos ir direktorės bendravimas. Nevaldiškas tonas, ne reikalavimai, o gražus, paprastas, žmogiškas bendravimas“ (16).

Daugelio mokytojų pasisakymuose pastebimas ir paties mokytojo vaidmens ugdant mokinių kūrybiškumą išryškėjimas. Pedagogų teigimu, labai svarbūs yra:

- Mokytojo polinkiai, pomėgiai ir jų įtaka kūrybiškumo plėtrai. „Labai mėgstu įvairių progų metu ir šokti, ir dainuoti, ir vaidinti. Todėl yra teigiamas požiūris į papomokinę kūrybinę veiklą“ (10);
- Teigiama mokytojo nuostata ugdyti mokinių kūrybiškumą. „Viskas priklauso nuo mokytojo, kiek jam yra svarbu ir reikšminga ugdyti kūrybiškumą“ (8); „Labai daug priklauso ir nuo paties mokytojo, kaip tu į tai žiūri, kiek tu pats įdedi pastangų tą vaikų kūrybiškumą ugdydamas“ (13);
- Asmeninis mokytojo pavyzdys. „Svarbu asmeniniu pavyzdžiu pritraukti, parodyti, ką galima padaryti. Nors ir kažkokį paprastą darbėlį“ (11).

Kalbėdami fizinę aplinką mokytojai skiria bendrą mokyklos aplinką ir konkrečios klasės aplinką (6 lentelė). Charakterizuodami mokyklos aplinką pedagogai pastebi prižiūrimus mokyklos gėlynus, tvarkingus ir gėlėmis bei gražiais stendais praturtintus, suremontuotus mokyklos koridorius. Kaip svarbus mokyklos aplinkos bruožas įvardijami ir mokinių darbų pristatymai. Tuo tarpu konkrečios klasės fizinę aplinką mokytojai sieja ne tik su kabineto estetika, bet ir su tikslingu mokomosios medžiagos bei mokinių darbų pristatymu, mokomųjų erdvių funkcionalumu, mokymo priemonių gausa. Į klasės aplinkos kūrimą įtraukiami ir mokiniai: „Visą laiką sakau, čia yra Jūsų klasė. Jūsų, ne vien mano, kad čia mūsų kartu viskas yra“. „Ir kartu, kiek įmanoma, kuriam, gražinam savo aplinką“ (5). Iš pokalbių su mokytojais aiškėja, kad klasės aplinka kuriama apgalvotai, atkreipiant dėmesį tiek į jos tikslingumą, tiek ir į pateikimo estetiškumą. „Visi kūrybiniai darbai turi vaikams būti matomi. Tik ne priekinėje sienoje: jei mes daug pridėsime įvairių darbėlių ten, kur yra lenta, vaikus labai blaškys. Jie nesusikaupia tada prie svarbiausių dalykų. Visa, kas smagu, gali būti už nugarų, šonuose. Kada reikia, mes galim iškabinti, bet jeigu išties bus spalvinė gama labai ryški ir didelė, tai jau erzina vaikus ir suaugusius, trukdo susikaupti rimtam darbui“ (10).

6 lentelė. Fizinė mokyklos aplinka

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu protokolo
Mokyklos aplinka	Estetiška mokyklos aplinka	„Mokyklos estetinė aplinka, bendras vaizdas. Aš kartais sakau: „Pažiūrėkit pro langą, saulė šviečia, gal gims naujų idėjų, naujų minčių“,- nes kita kartą norisi atitrūkt nuo rutinos, kasdienybės ir žvilgtelt aukščiau, akis pakelt. Sakau: „Žvilgtelkit į dangų, ne tik tai į žemę“. Laukas, mūsų mokyklos kiemas patinka, tikrai labai puoselėjami gėlynai. Kita kartą vaikams sakau: „Ar jūs praeidami matot? Matot pro kokius augalus jūs praeinat, kokios gėlės dabar žydi prie mūsų mokyklos?“ (3); Mokyklos aplinka - tai ir biblioteka, skaitykla. Skaitykloje jie varto, mato. Nors ir neskaito, bet mato gražią aplinką, kadangi kur knygos, tai ten visą laiką yra gražu (9); „Patinka, kad gėles augina čia, mokykloje, ypač antro aukšto koridoriuose, jie tikrai nuteikia gražiai... mokyklos vidaus aplinka, jeigu, pavyzdžiui, stendai gražūs, įdomūs pakabinti, tai ir mokykloje jauku“ (19).
	Mokinių kūrybinės veiklos pristatymas	„Mokinių darbai pristatomi mokyklos laikraštyje, mokiniai rašo straipsnelius į periodinę spaudą apie tai, kas vyksta. Mokyklos svetainėje yra skelbiami įvairūs renginiai, dramos būrelis su savo pastatymais važiuoja į kitas mokyklas, ir jie yra mielai laukiami. Meno būrelis, fotografų būrelis – visa tai tarnauja, kad mokykla trupučiuką būtų kitokia ir kad mokinys galėtų pasireikšti. Mes labai norėjome tokio stendo, kad galėtumėm demonstruoti mokinių darbus, kur mokiniai rodo savo nuotraukas. Mane tai nuteikia emociškai ir, manau, kad ir vaikus taip pat. Jie sustoja, jie žiūri, jie vertina – tai yra gerai“ (12).
Klasės aplinka	Mokomosios medžiagos pateiktys	„Jeigu kalbame apie rašytoją, tai turi būti nuotraukų. Turi matytis, kad tai yra literatūros kabinetas. Nėra gerai, jei įeini į kabinetą ir neaišku, kokios paskirties klasė“ (3). „Klasėje turi būti malonu, gera, gražu, šilta, jauku. Privalau turėti galimybę, jeigu prireikia, parodyti ir verpstę, ir pakalbėti apie ją. Jei kalbame apie pasaulio medį, tai stende reikia pristatyti iškarpytas pasaulio medžio figūras ir dar daug ką. Kai viskas yra po ranka, tai taip pat labai skatina ir veikia. Ateina mokiniai ir jaučiasi kitaip“ (16). Aplinkai būdingi kūrybiniai, rašytiniai ir piešybos darbai (25).
	Vaikų darbų pateiktys	„Lituanistų stendas, kur yra ragana, nupiešta ir įvairių minčių. Yra ir negeros mintys, kurios po to yra pačių vaikų taisomos...“ (4); „Pavyzdžiui šeštokė man padovanojo lipduką, išlankstyta iš popieriaus, tai aš jo nepaslėpiau, bet pakabinau klasėj vaikams ir pasakiau, kad šitas lipdukas Jums visiems neša sėkmę ir padeda pamokoje. Jiems patiko ir man patiko, mane jis taip linksmai nuteikia“ (7).
	Mokymo priemonių gausa	„Mokiniai privalo turėti pakankamai programinės literatūros, prieigą prie šaltinių, kad būtų užtektinai visiems knygų, kad nereikėtų papildomai ieškoti. Kabinetas turėtų būti pakankamai aprūpintas“ (15); „Kad ir kompiuteris, ir projektorius būtų klasėje“ (5).
	Funkcionalios mokymosi erdvės	„Kabinete turi būti tvarka, kad kiekvienas daiktas būtų savo vietoj, kad jis turėtų kažkokią funkciją arba emociškai vaiką nuteiktų“ (5); „Jaukumas, kurį sudaro ir baldai, ... langai, kai šalta būna. Tai vėlgi - jaukumas jaukumą kuria“ (4); „Reikia tokios šilumos ir estetiškumo. Norim, kad visur būtų gražu, visos sienos ir visos lempos, grindys ...“ (7); „Būtų gerai įrengti kampelius kūrybinei veiklai, skaitymui. Norėtusi, kad vaikai galėtų pasirinkti savo erdves“ (10).
	Klasės estetiškumas	„Neturi būti daug ryškių daiktų. Ir jeigu Jūs pastebit, viskas klasėje šonuose ir gale, priekyje tiktais esminiai dalykai, kas reikalinga gramatikai. Kad tai neblaškėtų dėmesio“ (21); „Mokytojas turėtų skatinti meniškumą. Svarbu estetiškai pateikta kūryba“ (25); „Jei bus nuskurusios sienos ir viskas apdrisę, netvarkingi suolai, nelabai skatins. Norėtusi gražioje aplinkoje būti“ (28).

Kalbėdami apie kūrybiškumui palankią aplinką mokytojai taip pat išvelgia ne mokyklinės aplinkos daromą įtaką mokinių kūrybiškumo plėtrai (7 lentelė). Kai kurie respondentai linkę išryškinti šeimos aplinkos vaidmenį, kiti dėmesį telkia į kitų ugdymo ir kultūros institucijų svarbą mokinių kūrybiškumo ugdymo procese, mokinių patirties turtinimą įvairių renginių metu.

7 lentelė. Kūrybiškumui palanki ne mokyklos aplinka

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu protokolo
Bendroji kultūrinė aplinka	Bibliotekos	„Būtina skatinti lankytis bibliotekoje. Kai mokiniai domisi, tada atsiranda ir poreikis. Jiems patiems. Ir mokytis, ir domėtis, ir kurti. Tai aš skatinu visą laiką. Yra lankomos ir miestelio, ir mokyklos bibliotekos“ (9).
	Miesto renginiai	„Sužinau, kas vyksta Ukmergėj, ir informaciją perduodu, liepiu pasižiūrėti“ (15).
	Kelionės, ekskursijos	„Reikia kažkokio kultūrinio konteksto, labai mokiniai nori išvažiuot kažkur, pamatyti...“ (23); „Keliaudami daugiausiai sužino, ypač jei tai susiję su konkrečia tema“ (20) „Svarbus kūrybiškumo skatinimas laisvalaikiu... mes galime daugiau keliauti, daugiau bendrauti, kalbėtis, diskutuoti“ (28).
	Susitikimai su kūrybiškom asmenybėm	„Aš daugelį metų noriu pritraukt ką nors, kad vestų kokį renginį, kad atvyktų žmonių. „Kaziuko mugė“ darydavau, menininkus kviesdavau. Penkis-septynis žmones, kad pristatytų savo veiklą, darbus“ (15); „Susitikimai su žmonėmis, kurie kažką pasiekę. Kai į jų aplinką patenka, pavyzdžiui, pas dailininką, jie prisiliečia prie to, gali tiesiog autentiškai pamatyti. Reikia arba tuos žmones pasikviesti, arba nuvykti pas juos“ (20).
	Televizija	„Žinau, kas rodoma per televiziją, sakau - žiūrėkit tą ir tą, kad žinotumėte“ (15).
Šeimos aplinka	„Jeigu nuo mažens vaikui yra sekamos pasakos, dainuojamos lopšinės, skaitoma ta literatūra, kuri yra artima ir suprantama, tai yra labai svarbu. Dabar kai išgirsti, kad vaikai pasakų veikėjų nežino, daugiau visokius šiuolaikinius filmukus žiūri su keistais sutvėrimais... Gal tai irgi savotiška šiuolaikinė kūryba, bet tų ryšio su tautosaka knygelių skaitymas, tas pasikalbėjimas su tėvais, padainavimas – šito aš jau nebepastebiu... Vis daugiau tėvelių, kurie tiesiai pasako: mes neturim laiko, mes dirbam. Aš manau, kūrybai laisvės trūksta namuose“ (10); „Manau, kad yra minimalus kūrybiškumo lygis šeimose. Ne visi turi galimybes nuvažiuoti, pamatyti. Ir per televiziją stebi lėkštas laidas. Tiesiog nesidomi“ (18); „Svarbi šeimos aplinka, kuo daugiau knygų skaito, kuo daugiau tėvai bendrauja su vaikais, skatina veikti, tuo vaikas daugiau pamato, susidomi. O iš namų aplinkos ateinama į klasę“ (28).	

1.2.4. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose galimybės

Pedagogų paklausus, *kokios yra galimybės mokinių kūrybiškumui ugdyti gimtosios kalbos pamokose*, gauta bene daugiausia atsakymų variantų. Mokytojai pasidalino patirtimi, kokius veiklos būdus taiko ugdymo procese:

1. Mokinių literatūrinė kūryba: eilėraščių, rašinių, pasakų, apsakymų kūrimas.

2. Įvairūs mokymo metodai: inscenizavimas, skaitymas vaidmenimis, kūrybinių darbų pristatymas, reklamos ir/ar spektaklio kūrimas, muzikos literatūriniam tekstams kūrimas, piešimas, įvairūs projektai, oratorių konkursas, filmavimas/fotografavimas.

3. Mokinių dalyvavimas literatūrinuose konkursuose, olimpiadose. „Visi mokiniai turi galimybę dalyvauti įvairiuose gimtosios kalbos konkursuose ir olimpiadose, ir rašinių konkursuose, kurių yra be galo daug. Ir mes tuos vaikus kaip nors krapštom ir judinam, kad jį ką nors mąstytų, padarytų, sukurtų, išsiųstų, taigi, aš manau, kad tos galimybės iš tiesų yra“ (19).

Aiškliai išskyrė dvi kūrybiškumo raiškos gimtosios kalbos pamokose formas: rašytinė ir sakytinė. Didelė dalis dalyvavusių tyrime pedagogų kūrybiškumo ugdymo galimybes sieja su keliamais ugdymo tikslais. Dažniausiai mokytojai dalinasi patirtimi apie ugdymo proceso inovacijas, t.y. apie tai, kaip įdomiai, išradingai, inovatyviai dirba gimtosios kalbos pamokų metu. Ypač daug apie tai kalėjo ir kūrybiškumo ugdymą su gimtosios kalbos mokymu siejo pradžios mokyklos mokytojai, dirbantys pagal „Šok“ serijos vadovėlių komplektą. „Dabartiniai vadovėliai „Pupa“ labai skatina ugdyti kūrybiškumą. Tiek pasiūlyti projektai, tiek pamokų aprašymai, kuriuose pateikiamos įdomios mintys. Mokytojui jau reikia truputėlį mažiau sukti savo galvą, ką čia man tokio sumąsčius“ (5).

8 lentelė. Kūrybiškumo ugdymo galimybės gimtosios kalbos pamokose

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu protokolo
Raiškos formos	Sakytinė	„Lietuvių kalboje gali laisviau ir daugiau kalbėtis viena tema, kurią gali išplėtoti, gali pagrįsti savo patirtimi, dalintis žiniomis“ (5); „Oratorių konkursas – galimybė ugdyti ne tik gebėjimą parašyti kalbą, bet ir kalbėti viešai. Vertinu oratorius labai griežtai – kalbėjai, o aš netikėjau, neįtikinamas santykis su klausytoju. Daug reiškia bendravimas, kontaktas akimis su kiekvienu klausytoju“ (6) „Samprotauti, „piešti žodžiu“ – ar tai portretas, ar įvykis. Reikšti savo nuomonę, gebėti argumentuoti pagrindžiant kūriniais. Kažkokią socialinio gyvenimo situaciją pagrįsti savo matytas filmais, spektakliais, savo tėvų patirtimi. Tai juk ir yra tavo kūrybiškumas. Parodai, kaip gebi pasinaudoti savo socialine ir kultūrine patirtimi“ (6).
	Rašytinė	„Aš manau, kad daugeliui mokinių lengviausias minčių reiškimo būdas - tai rašymas, nes tu kuri tikrai sau. Dėl ko aš taip manau? Per pamoką jeigu jiems duodi užduotį išsakyti savo mintis, kažkokius pamąstymus užrašyti, niekas nenori skaityti garsiai“ (20); „Rašymas susiję su kūrybiškumu. Tačiau priklauso nuo to, ką mes rašysim, ar tik rašysim nuo lentos kažką, ar mes patys kursim kažkokį rašinėlį, kažką apibūdinsim, kažką galvosim. Yra plačios galimybės“ (13).
Kūrybiškumo ugdymo tikslai	Dalykiniai	„Grožinės kūrybos pažinimas, mėginimas ją interpretuoti“ (4); „Literatūros tekstai, gelmės, prasmės ieškojimai. Kalba slepia labai daug. Šituose vadovėliuose yra tokių įdomių, prasmingų tekstų apie

		įvairiausius gyvenimo dalykus. Manau, dėl to dalykas dėkingas“ (24).
	Kūrybinio mąstymo ugdymas	„Mėginu formuoti mokinio mąstymą, teisingą sakinių dėliojimą..., o kūrybiškumas yra tame, kaip jį pritaikyti laiku ir vietoje“ (1); „Vaiko atsakymas į klausimą parodo jo kūrybinį mąstymą. Juk niekada nepasako tiksliai taip, kaip vadovėly parašyta, juk vis tiek perteikia savo požiūrį. Patys tekstai moko vaikus kūrybiškai mąstyti“ (15).
	Žodyno turtinimas	„Vaikai ieško informacijos internete ir įvairiuose žinyuose. Taip jie labai turtina savo žodyną“ (2).
	Saviraiškos skatinimas	„Lietuvių kalba leidžia pasireikšti, save išreikšti“ (2); „Mes galim čia ir dainuoti, mes galim piešti, iliustruoti tai, ką perskaitėm, kokias mintis, kokius jausmus sukėlė, žodžiu, nupiešti visa tai, papasakoti, ką galvojame, kaip mąstome“ (28).
Ugdymo proceso inovacijos	Aktyvūs mokymo metodai	„Galima ir vaidinti, ir inscenizuoti, ir kurti muziką, piešti, tapyti. Tai yra plati erdvė kūrybiniam ieškojimams“ (3); „Darbas grupėmis. Tada vaikai sugalvoja originalių pristatymų, jie vienas kitą papildo ir užduotį atlieka labai gerai“ (12); „Mes ir vaidmenimis skaitom, ir su intonacija. Ir eilėraščius deklamuojame. Tuomet vaikas mąsto, galvoja, jis stengiasi kūrybiškai mąstyti“ (14).
	Integracija su kitais mokomaisiais dalykais	„Lietuvių kalbos dalykas yra labai dėkingas integracijai. Nagrinėjant literatūros kūrinių galima panaudoti ir mokslo, ir meno, kitų šakų ar sričių dalykų žinias. Priklauso nuo kūrinio... gali rasti ir fizikos, ir chemijos, ir kitų dalykų tematikos“ (3) „Stengiuosi naudoti šiuolaikines technologijas, patys mokiniai filmuoja, fotografuoja, ir visi šitie dalykai jiems yra nepaprastai įdomūs, naujoviški ir skatina jų kūrybiškumą“ (21); „Tai gal būtų dramos būrelis. Išvykos. Vaikai nori bendrauti, susitikti su kitų mokyklų mokiniais, mes paskui susidraugaujame“ (25).

1.2.5. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose trukdžiai

Apibendrinus mokytojų svarstymus apie tai, *kokie yra trukdžiai mokinių kūrybiškumui ugdyti gimtosios kalbos pamokose*, pedagogų atsakymuose išryškėjo nuomonių įvairovė (žr. 9 lentelę). Tikėtina, jog tai priklauso nuo daugelio veiksnių: klasių, su kuriomis dirbama, gyvenamosios vietos bei mokyklos veiklos specifikos, asmeninių mokytojo savybių bei profesinės veiklos nuostatų, pedagoginės patirties ir kt. Mokytojų išskirti kūrybiškumo ugdymo trukdžiai skirstyti į 5 kategorijas: mokymo turinys, kūrybinio proceso organizavimas, aplinkos poveikis, individualios mokytojams ir mokiniams kylančios problemos.

Mokymo turinio problemas mokytojai sieja su ugdymo procese vyraujančia orientacija į rezultatą. Ypač tai ryškėja pedagogų, dėstančių vyresnėse klasėse, pasisakymuose. Pasak mokytojų, mažiausiai laiko ir pastangų kūrybiškumo ugdymui skiriama ruošiantis egzaminui dvyliktoje klasėje.

Taip pat daugelis mokytojų paminėjo plačias ugdymo programų apimtį, kai informacijos ir mokomosios medžiagos gausa įpareigoja skirti pernelyg daug laiko jas

įsisavinti, o ne kūrybiškam panaudojimui, mokinių kūrybiškumo ugdymui. Nors ir pripažįstama žinių svarba kūrybiškumo procese, vis tik išlieka orientacija į programos „išėjimą“, vadovėlyje pateiktos medžiagos įsisavinimą. Paminėtos ir mokomosios medžiagos atrankos, kūrybinių užduočių įvairovės, ugdymo diferencijavimo problemos. Ypač tai pasakytina apie vyresnių klasių gimtosios kalbos pamokas. Tuo tarpu dauguma pradinėse klasių mokytojų, ypač dirbantys su serijos „Šok“ vadovėliais, šios problemos beveik neįžvelgia.

Kaip itin reikšmingą trukdį keletas respondentų įvardino skirtingą literatūros ir gramatikos pamokų pobūdį. Aiškėja, kad gramatikos mokymas su kūrybiškumu beveik nesiejamas, kartais netgi aiškinant gramatikos mokymą kaip priešingą kūrybiškumo ugdymui. „Gramatikai reikia kalimo, kalimo, kalimo“ (3).

Ugdymo proceso metu mokytojai susiduria su nepakankama mokinių darbo bei diskutavimo kultūra, kūrybos, ypač dirbant grupėse, metu kylančiu šurmuliu. Taip pat pažymima, kad kūrybiškumo ugdymui didelę įtaką daro mokinių skaičius klasėje, didelės kūrybinei veiklai būtino laiko apimtys. „Per trumpa pamoka, svarbus ir mokinių darbas namuose. O štai čia jau ne visada gali kontroliuoti. Todėl kūrybos galimybės ribotos“ (16).

Kaip kūrybiškumo ugdymo trukdžiai išskiriami ir mikro bei makro aplinkos kintamieji (nedėkinga gyvenamoji vieta, menkas šeimos dėmesys vaikų ugdymui(si), neigiamas interneto poveikis mokinių kūrybinei raiškai), vidiniai mokytojo ir mokinių veiksniai. Pastebėta, kad tiek pedagogai, tiek ir jų ugdytiniai susiduria su pernelyg dideliu užimtumu, dideliais darbo krūviais, mokymosi/kūrybiško darbo motyvacijos stoka.

9 lentelė. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose trukdžiai

Kategorija	Subkategorija	Ištrauka iš interviu protokolo
Mokymo turinys	Orientacija į rezultata	„Pernelyg didelis orientavimasis į egzaminus. Iš mūsų reikalauja egzamino rezultato, o ten kūrybiškumo mažiausiai reikia, dominuoja žinios. Dvyliktoje klasėje dominuoja paskaita, nes reikia daug ką pakartoti. Kūrybiškumui mažiausiai teikiama dėmesio“ (21); „Dvyliktokams trūksta laiko. Nespėjame padaryti tų dalykų, kurių reikia egzaminui. Kūrybiškumas nueina į antrą planą“ (30).
	Didelės programos apimtis	„Programa yra tokia, kad fiziškai neįmanoma suspėti: kai pasirašai planą ir stengiesi viską sugrūsti, viską, ką privalai išmokyti mokinį, turi tik diktuoti ir mokiniui neleisti mąstyti, tik pateikti sukramtytas žinias“ (4); „Perkrauta labai. Nepajėgūs esame viską įsisavinti. Kur pajėgūs, tą padarome, bet kur nepajėgūs, mes nedarome“ (17); „Esi išpraustas į programos rėmus, turi tikslingai žingsnis po žingsnio visa padaryti per pamoką, todėl kūrybiškumui lieka nebe tiek daug laiko“ (23).
	Mokomosios medžiagos nepatrauklumas	„Yra be galo sunku, nes įdomios medžiagos nėra daug, mokytojui tiesiog reikia verstis per galvą. „Svetimi“ vaikams kūriniai. Vienuoliktroje klasėje nėra geras programos kūrinių sukomplektavimas“ (3); „Kartais iš nepatogių situacijų reikia išsisukti, o neturiu literatūros, kad galėčiau pateikti kažką vaizdingiau, plačiau, daugiau“ (5); „Užsienio autorių tekstai. Juose žodžiai yra kitokie, ne bendrinės kalbos, vaikams nesuprantami. Aš prieš tokį vadovėlio tobulinimą į užsienietišką pusę“ (22).
	Dėmesys gramatikos mokymui	„Kai mokaisi gramatikos, kūrybiškumas kaip ir pamiršamas. Ten reikia rezultato, kūrybiškumas kaip ir „užsimeta“; „Kartais raštingumo pamokos būna labai tradicinės, supper tradicinės tam, kad tiesiog išmokyti rašyti be klaidų“ (28); „Žinodama, ko reikia, bijodama, kad kažko mokiniai neišmoks, vis tiek imuosi daugiau gramatikos. Tuomet pamirštame, kad tekste buvo vaizdingi ir gražūs žodžiai“ (29).
	Diferencijavimo problema	„Vadovėlyje yra beprotiškai daug medžiagos. Ji yra orientuota į stipresnį ir į vidutinį mokinį. Aišku, galima modifikuoti, adaptuoti, kažką daryti, pritaikyti silpnesiems vaikams. Bet tos pačios užduotys tikrai yra per sunkios“ (17).
	Kūrybinio proceso organizavimas	Nepakankama diskutavimo ir darbo klasėje kultūra
Laiko kūrybinei veiklai stoka		„Kartais per trumpas pamokos laikas. Gerai, kai yra dvi pamokos, kai vaikai „išsilieja“, vaidina, demonstruoja. Pamokos laikas reglamentuotas, bet turi išlaikyti pamokos struktūrą: laiku pabaigti pamoką, siekti ją pabaigti žemėjančia tvarka, išlaikyti pamokos dramaturgiją. Sunku suplanuoti kūrybos proceso vyksmą“ (5); „Laiko stoka. Kūrybai reikia skirti mažiausiai dvi pamokas, nes jeigu vieną pradedi ir paprašai pabaigti namie, tai darbo nebus“ (29).
Didelis mokinių skaičius klasėje		„Kartais reikia išmokyti tokių sausesnių akademinį dalykų, kažkaip žinias įkišti į galvą, o mokinių klasėje 30. Aiškini taisyklę, penki iškart suprato, o kitų darbuose tai čia, tai kitur klaida padaryta. Iš pirmo suolo prašo, ir kito suolo prašo, ar galite mokytoja paaiškinti, kitas - aš jau padariau, mokytoja, ką toliau daryti. Ir jau nebežiūri, kaip kūrybiškumą ugdyti, stengiesi kad vyktų procesas“ (6).
Aplinkos poveikis	Gyvenamoji vieta „Mes truputėlį esam nuskriausti, kadangi gyvenam periferijoje, ir mums nepasiekiami spektakliai, parodos“ (15); „Mes matom, kad dėl mažėjančio finansavimo kaimo vaikams bus nepasiekiamas teatras, nepasiekiamas meninis išsilavinimas, meno mokyklos“ (25); „Esam apriboti, kadangi gyvename toli nuo centrų, pasiekti teatrą ar kokią parodą, ar šiaip kur nuvažiuoti nėra paprasta. Kartą metuose organizuojame rimtą ekskursiją ir, kiek įmanoma, pažintinių išvažiavimų iškovojam. Bet vis tiek mažoka“ (26).	

	Internetas	„Per daug veiklos, internetinės veiklos su žiauriais žaidimais. Ypač tai jaučiama berniukų rašiniuose. Piktoki pasakojimai, vartojamas žargonas“ (2); „Pats didžiausias minusas – internetas. Internetiniai žaidimai atima iš mokinio laiką, Jie ir kompiuterinę leksiką vartoja savo aktyviajame žodyne“ (15).
	Šeima	„Daug mokinių iš asocialių, socialiai remtinų šeimų, kuriose knyga ne pirmą vaidmenį vaidina, kur mokinys su tėvais nė karto nėra išvažiavęs į jokią ekskursiją“ (15); „Jei namuose nėra knygų, tai yra tušti namai. O man reikia žmogutį, kuris ateina nieko nežinodamas, nieko nepažindamas, sudomint, įdiegti jam kažką“ (19); „Yra šeimų, kuriose nesidomima, ką vaikas daro, kaip mokosi. Ta iš šeimos atėjusi tamsa ... Tuomet ir mokiniams nieko nereikia, jie nieko nenori“ (20).
Mokinių problemos	Nepakankama mokymosi motyvacija	„Kažką duodu, bet mokiniai nepriima. Taip rankas ir nuleidi“ (9); „Vaikai vis dažniau praktiškai mąsto. Jei sakai, kad čia gražu, tai jie – čia ne pinigai, iš to nepragyvensi“ (11).
	Didelis užimtumas	„Vaikai labai užimti, lanko daug būrelių. Kartais daug būrelių lankantis vaikas daug ir suspėja, tačiau kiti nenori mokytis“ (2); „Trukdis dažnai būna mokinių užimtumas. Vaikai sako, kad aš negaliu, man muzikos mokykla, aš galėčiau vėliau, nes dabar dalyvauju ten ir ten“ (12).
	Amžiaus tarpsnio specifika	„Kūrybiškumą stabdo amžius. Jie paauglystės metu yra ypač įžeidūs. Kūryba turėtų skatinti „išsilupti iš kiauto“. Kai mokinys-paauglys pabando išlipti, o kažkas pasako ryškiau ir geriau, ir vėl jis į tą kiautą sulenda“ (1).
Mokytojui kylančios problemos		„Nebėra jau entuziazmo. Kai palyginu, kaip aš dirbdavau prieš dešimt metų... Aš nežinau, aš nebenoriu dirbti. Pavargau. Ir tempas, ir atsakomybė, ir pasiruošimas. Sąsiuvinių taisymas iš proto varo. Ir nežinomybė, kas bus toliau?“ (27); „Trūksta laiko. Pasiruošimas kūrybiniam darbui užtrunka ir ne vieną dieną. Turi ne tik apgalvoti, bet ir pasirengti atsarginį variantą, jeigu vaikams nepavyks“ (29).

1.2.6. Kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose kokybės tobulinimas

Pasiteiravus, *ka, siekiant kūrybiškumo ugdymo kokybės gimtosios kalbos pamokose, mokytojai siūlytų keisti, tobulinti nacionaliniu/mokyklos/klasės lygmenimis* (10 lentelė), daugiausiai svarstymų sulaukta apie galimus nacionalinio lygmens pokyčius. „Kadangi ministerija viską nulemia, ir mes remiamės jų nurodymais, jie turėtų irgi išsiklausti, ko reikia tiems eiliniams mokiniams“ (25). Respondentų pasisakymai klasifikuoti į 3 kategorijas: vadovėliai, programos, egzaminų sistema. Itin daug siūlymų mokytojai pateikė vadovėlių ir mokymo priemonių rengėjams. Vadovėlių tobulinimui keliami tokie reikalavimai: ugdymo turinio atitikimas mokinių poreikius ir gebėjimus, kūrybiškumą ugdančių metodų gausa, didaktikos aiškumas, tinkamų literatūrinių tekstų atranka (ypač pasigendama lietuvių autorių), vadovėlių mokomąją medžiagą papildančių mokymo priemonių poreikis. Ugdymo programos vertinamos kaip itin plačios, pateikiančios ne pačius svarbiausius autorius ar aktualiausias problemas. Ypač kritiškai vertinamas gramatikos mokymas. „Pirmiausia reikėtų pradėti nuo gramatikos vadovėlio. Kirčiavimas yra peilis. Užtektų tik keletu pamokų pagrindinėms kirčiavimo taisyklėms įsisavinti. Reikia mažinti temų, kurios yra nenaudingos kūrybiškumo ugdymui“ (1). Tuo tarpu apibūdindami gimtosios kalbos egzaminą mokytojai pateikia svarbiausią trūkumą – orientaciją į žinias, o ne į jų praktinį taikymą, mokinių kūrybiškumo atskleidimą. Su tuo susijęs ir siūlymas – esmingai keisti egzaminų pobūdį.

Mokyklos lygmeniu, mokytojų manymu, aktualūs šie pokyčiai: į kūrybiškumo ugdymą orientuotos mokyklos veiklos strategijos kūrimas ir įgyvendinimas, informacijos sklaidos optimizavimas, mokinių skaičiaus klasėje mažinimas, aprūpinimo mokymo ir mokymosi priemonėmis gerinimas. Kūrybiškumo ugdymo pokyčiai klasės lygmenyje siejami su pedagogu, t. y. su jo profesine kompetencija ir pedagoginės veiklos, tame tarpe ir kūrybiškumo ugdymo, motyvacija.

10 lentelė. Galinčių daryti įtaką kūrybiškumo ugdymo gimtosiose pamokose pokyčių siūlymai

Kategorija	Subkategorija	Ištraukos iš interviu protokolo
Nacionalinis lygmuo	Vadovėliai	Ugdymo turinio atitikimas mokinių poreikiams bei gebėjimams
		„Vadovėlius reikėtų taip kurti, kad jie būtų pritaikyti jaunimui“ (1); „Vadovėliai ir mokymo programos yra šiek tiek atsietos nuo mokinių norų, sugebėjimų. Vaikai klausinėja: „O kam man čia, ko čia reikia?“ (16); „Vadovėlyje yra beprotiškai daug medžiagos, kuri yra orientuota į stipresnį ir vidurinį mokinį“ (17); „Dabar labai gražiai išdėstyta naujoji 11 ir 12 klasės programa, bet mokiniams atsigręžimas į praeitį nuobodokas“ (24).
		Kūrybiškumą ugdančių metodų pasiūla
		„Mūsų vadovėliai nėra pritaikyti kūrybiškam požiūriui. Reikia mažinti temų, kurios yra nenaudingos kūrybiškumo ugdymui“ (1); „Toks jausmas, kad iki šiol mokome pagal dvidešimto amžiaus pradžios modelį, nes svarbiausia yra žinios. Dabar yra aktualu ne pačios žinios, bet gebėjimai jas susirasti. O ir patikrinimo sistema yra orientuota į mechaninį išmokimą, į žinias“ (4); „Daugiau kūrybinių užduotėlių, nes kartais tenka pačiai ieškoti. Gal mokytojai tada daugiau kūrybai laiko turėtų“ (14).
		Aiški didaktika
		„Būtų šaunu, jei būtų pateikta konkretesnių rašinių pavadinimų, nes dabartiniuose vadovėliuose jų kaip ir nėra, tu turi jų pats ieškoti. Reikėtų tikslingesnio pritaikymo, kad laiko ir vietos nuoroda, t. y. kad mes čia ir dabar kuriame“ (2); „Nepatinka, kai viskas į vieną pamoką sukišta: ir daiktavardžių linksniavimas, ir kreipinys, ir būdvardis, ir veiksmažodis“ (13); „Ten yra tokia makalynė („Šaltinis“ 4 kl.), ten nėra sistemos“ (16); „Labiausiai vadovėliuose trūksta paprasto samprotavimo apie tuos kūrinius, apie kūrybą. Trūksta paaiškinimo, kaip reikia suprasti tekstą“ (24).
		Literatūrinių tekstų atranka
		„Negerai, kad kopijuojama iš užsienio vadovėlių, tie tekstai sunkūs, vaikai sunkiai perskaito. Reikėtų savų autorių“ (8); „Mažiau užsienietišku tekstų, yra lietuviškų visokiausių perliukų, pasakų. Galėtų būti pasiūlyta ir žaidimų pažaisti, nes ne visi mokytojai patys ieško. Kiti dirba labai sausai: vadovėlį perskaito, atsako į klausimus ir viskas“ (22).
		Vadovėlius papildančių mokymo priemonių pasiūla
	„Norėtuši priemonių, man reikėjo vaizdo, kad parodyčiau rudenį, ar tai žiemą. O mokiniai, tai pamatę, galėtų kurti. Reikėtų įvairesnių, ne tik literatūrinių priemonių. Ypač mokantis gramatikos, jiems būna labai nuobodu. Net rašant rašinius galima būtų mažinti nuobodumą. Galiu įsijungti kompiuterį, rinktis vaizdus, juos dėliotis, atsinešti iš kitos klasės multimediją, bet ar visuomet aš spėju tai padaryti?“ (5); „Vadovėlius reikėtų susieti su šiuolaikinėmis technologijomis. Žinau, yra kabinetų, kur yra interaktyvios lentos, tačiau nėra programų lituanistams. Reikia programuotojo, kad tai nebūtų primityviausiame lygmenyje, norint atskleisti tų lentų galimybes. Gali būti paruoštos kompiuterinės programos, diskai, vadovėliai su filmuota medžiaga, gal net su parengtomis skaidrėmis, o dabar orientuota tik į vaiko girdimąją atmintį. Užduotys orientuotos į skirtingus mokymosi stilius“ (4).	
Programos	„Integruočiau į programą kaip privalomus dalykus edukacines išvykas, edukacinius renginius, nes pats persiversdamas per galvą tą vaiką vėdi, tempi“ (7); „Labai didelė programų apimtis. Jeigu šiek tiek būtų susiaurinta arba, sakykim, žinotum, kad šito autoriaus egzaminuose nebus, galbūt jam būtų galima skirti tikrai apžvalginę pamoką, o, sakykim, Maironiui arba Donelaičiui būtų galima daugiau laiko skirti. Dabar dažnai	

		pagalvoji, kad man dar kokių trijų keturių pamokų trūktų, aš dar turėčiau ką vaikams sakyti šita tema“ (15); „Mokymo programos yra per plačios. Mokslo metai kartais atrodo per trumpi tam, kad mes sugebėtumėm išmokyti tai, ko iš mūsų nori“ (28).
	Egzaminai	„Susidaro įspūdis, kad egzaminai nenori patikrinti mūsų mokinių žinias bei gebėjimus, bet nori sugauti, ko jie dar nemoka“ (4); „Valstybinio egzamino rezultatas nebūtinai rodo raštingumo lygį. Užduočių rengėjai į mokytojus praktikus nesikreipia. Susidaro įspūdis, kad norima ne patikrinti žinias, o sugauti tai, ko nežinai. Vaikas neturi nekęsti savo gimtosios kalbos, o tam sudaromos visos sąlygos iš užduočių sudarinėtojų“ (6); „Egzaminas – kažkoks baubas. Keičiasi tvarka, mokiniai neberašys interpretacijos, o rašys rašinį – neaiškūs reikalavimai, kriterijai“ (15).
Mokyklos lygmuo	Į kūrybiškumo ugdymą orientuota mokyklos veiklos strategija	„Mokyklos atžvilgiu tai turėtų būti administracijos inicijuoti dalykai, išskirta, kam teikiami prioritetai“ (4); „Reikia supratimo, kad kūrybiškumas yra svarbu. Turi būti mokytojams išaiškinta, kodėl svarbu ugdyti kūrybiškumą. Reikia sukurti su kūrybiškumu susijusius patikros būdus, už kūrybines užduotis skiriami kažkokie papildomi balai, kad mokytojui būtų naudinga ir prasminga taip vaiką rengti“ (5); „Rimtas požiūris į popamokinę veiklą. Nors ir kalba, kad yra sudaromos visos sąlygos, bet mažėja klasių, mažėja popamokinių valandų, o tuomet mažėja tų užsiėmimų pasiūla – mažėja galimybių vaikų kūrybiškumui pasireikšti“ (18).
	Informacijos sklaida	„Turi būti kompetentingi lektoriai, kurie labai aiškiai sudėliotų prasminius taškus, kodėl tai mokytojui ir mokiniui naudinga. Didžioji dalis mokytojų nesupranta“ (4); „Turėtų stengtis reguliuoti mokytojų darbą, kelti kvalifikaciją, kreipti visą tą veiklą“ (25).
	Mokinių skaičiaus klasė; mažinimas	„Būtų klasėje 15 mokinių, tada visai kitokios galimybės“ (6); „Mažinti klases. Kai mokinių 28, tai pakalbini geriausiu atveju pusę. Kiti pasyviai sėdi, o kūrybiškumui reikia atsivėrimo, laiko“ (11).
	Aprūpinimas priemonėmis	„Materialinė bazė, įranga, nors gal ją naudočiau tik kartą per mėnesį. Dabar, pavyzdžiui, sugalvoju iš vakaro panaudoti technologijas, kur aš pagausiu technologijų specialistą, o gal kažkas jau užsisakęs ekraną, ar projektorius“ (6); „Trūksta kai kurių priemonių, norėčiau gauti projektorius“ (12); „Reikia priemonių: plakatų, kompiuterių, programų“ (14).
Klasės lygmuo	Mokytojo profesinė kompetencija	„Pats mokytojas gali daug. Tai priklauso, koks esi dalyko žinovas, kaip jautiesi informacijos sraute, kaip derini, sieji žinias su visu pasauliu“ (7); „Mokytojai turi būti išsilavinę, jie turi suprasti kūrinius“ (27).
	Mokytojo motyvacija	„Visą laiką mokytojas turėtų kažko norėti, nestovėti vietoje“ (8); „Kiekvienas mokytojas turi teisę siekti pasirinkti metodus, kaip organizuoti pamoką, kaip ugdyti mokinių kūrybiškumą“ (18); „Gal galėčiau leisti pati sau viską daugiau, kitaip daryti, nes niekas manęs tikrai nevaržo. Leisti patiems vaikams „į lankas eiti“, jų kūrybiškumui vystytis. Tai mano metodai, mano gebėjimai, sprendimai, bet man jie pasiteisina“ (23).

1.2.7. Kūrybiškumo ugdymo pavyzdžiai

Mokytojai pateikė daug ir įvairių kūrybiškumo ugdymo pavyzdžių, nusakančių įvairią mokinių veiklą, taikomus inovatyvius mokymo metodus:

- Piešimas, grafinis vaizdavimas. „Nagrinėjome V. Mykolaičio – Putino eilėraščių „Margi sakalai“. Mokinius suskirsčiau grupėmis. Vienų prašiau aptarti erdvę, kiti analizavo veikėjus, treči - veiksmo laiką, ketvirti - viso eilėraščio prasmę, dar kiti - vyksmą. Išdalinau lapus, pateikiau klausimus, prašiau problemą atskleisti ir pavaizduoti lapuose grafiškai ar simboliais“ (11). „Labiausiai pavykęs yra projektas, kai „prisijaukinome“ A. Baranauską. Mokiniai „Anykščių šilelį“ piešė schema. Gal tai atrodė kiek matematiškai, bet jie net atrado „Anykščių šilelio“ horizontalumą ir vertikalumą“ (3);

- Vaidyba, inscenizacija. „Vienuoliktose klasėse mes kartais vaidiname. Sakykime, koks Biliūno „Vagis“. Organizuojame teatrą. Ten teisėjai, kaltintojai...“ (29); „Inscenizuojame, vaidiname kūrinį. Vaikams labai patinka“ (27);

- Tiriamąją-kūrybinę veiklą integruojantys projektai. „Tyrinėjome senąją Vilnių, analizavome poeziją apie Vilnių, siejom su Vilniaus vaizdais. Analizavome dvidešimtojo amžiaus lietuvių poeziją. Mokiniai keliavo trimis maršrutais ir fotografavo, lygino senuosius vaizdus su dabartiniiais, ieškojom juos atitinkančios poezijos, ją skaitė, diskutavo, lyginome“ (12); „Sėkmingiausia būna, kai prašau kūrybiškai pristatyti kurį nors laikotarpį. Tai ne mano, o vaikų sėkmės būna, kai jie sugalvoja, kai daug ką derina su šiuolaikinėmis technologijomis. Labai nustebino šiuolaikiškai pateiktos vaikų pasakų interpretacijos ir jų pristatymai. Tai buvo ir pirštinių lėlių teatrai, tai buvo ir pieštų lėlių teatrai, tai buvo ir pastatyti filmai, sukurta animacija“ (4);

- Mokinių literatūrinė kūryba. „Dvyliktoje klasėje yra mergina, kuri labai gražiai piešia ir puikiai rašo rašinius. Jinai dalyvauja visuose konkursuose. Aš nesakau, kad tai yra mano nuopelnas, bet tiesiog aš ją pastebėjau ir skatinau rašyti, kurti, bandyti. Praktiškai kiekvienoje klasėje atrandu tokį vieną kitą vaiką, kurie nori tą daryti ir daro“ (17); „Pačių vaikų kūryba, iš tiesų, yra nemažai rašančių vaikų. Tai turbūt gražiausia. Pavyzdžiui, buvo pamoka, kurios metu jie skaitė savo kūrybą, tikrai buvo labai gražu“ (30);

- Aktyvūs mokymo metodai. „Su mažiukais labai smagu sukurti pasakojimą, prasidedantį ta pačia raide. Čia tas procesas labai daug laiko užima, bet vaikams labai patinka“ (28); „Retai, prieš šventes žaidžiame žaidimą „Taip ir Ne“. Suskirstau vaikus į grupes ir pateikiu klausimų iš literatūros. Jie turi manęs klausinėti, aš jiems pasakau tikrai „taip“ arba „ne“, ir jie turi atspėti kūrinį arba autorių“ (12);

- Darbas poromis ir grupėje. „Visuomet džiaugiuosi vaikų grupiniais kūrybiniais darbais. Kai jie būna kartu, jie dirba, tariasi, galvoja, mąsto, prieina prie kažkokios bendros išvados, kažkas kažką padailina, kažkas kažką prideda. Tikras grupinis darbas” (19).

Pateikti vertingi kūrybiškumo ugdymo pavyzdžiai, kuomet kūrybinės užduotys nėra detalios mokytojo planuojamos. Mokytojas kelia problemą, į užduoties formuluotę įtraukdamas ir reikalavimą patiems numatyti užduoties atlikimo vyksmą. Mokiniai patys skatinami kelti idėjas, atrasti jų sprendimo būdus, sudaryti grupes, planuoti jose darbą ir kt. „Aš laisvę kurti visiškai atiduodu vaikams, aš net grupių neskirstau, aš leidžiu jiems patiems tai vykdyti – nuo problemos pasirinkimo ir grupių sudarymo iki rezultato pristatymo formos ir būdų“ (1).

Pateikdami pavyzdžius pedagogai ne tik įvardina jų turinį, bet ir nusako kūrybos procesą, pateikia įžvalgų apie mokinių darbo ypatumus, išgyventas emocijas, gautą rezultatą. „Mokiniai turėjo pristatyti savo darbo rezultatus. Smagu buvo stebėti, kaip jie tyrinėjo, komentavo („Ai aš tą, dabar tą“). Stebėjau, kaip vienas piešia, kitas pasiūlymus teikia. Aš atsargiai patarinėjau, kad jie ten nepripieštų kažko, kad realistinio vaizdo nebūtų. Mokiniai užduotį atliko puikiai, pristatė. Aš pristačiau ir kitų klasių mokinių darbus. Buvo puiki proga palyginti su jų pačių darbais. Mokiniai puikiai vienas kitą papildė, labai gražiai pasiskirstė darbais. Manau, kad darbas grupėse yra vienas iš geriausių metodų“ (11); „Kurdami gali stebėti savo draugus, kolektyviškumą, vieną į kitus požiūrį, ir taip žingsnis po žingsnio gali atlikti ne vieną darbą. Dirbdami grupėse mokiniai ne vien tik ugdomi kūrybiškumą, bet ir draugiškumą, kolektyviškumą, pagalbą vienas kitam, pozityvų požiūrį į kitų darbus. Smagu, kai ir save vertina kritiškai: mes vienas kito nesiklausėme, nebendradarbiavome, kiekvienas turėjome savo nuomonę ir neradome kompromiso“ (5).

Įdomūs ir prasmingi, nors ir nedaugelio mokytojų pasisakymuose išryškėję, svarstymai apie patiems kylančias problemas. Mokytojai pateikdami pavyzdžius apmąsto savo vertinimus, išsako abejones. „Aš truputį bijojau, o vaikai - ne. Aš esu atsargi, tačiau vaikų iniciatyva yra beribė, o jų kūrybinės galios neišmatuojamos. Nuo pateiktų gražių pasakojimų aš likau be žado. Kodėl mes vis dar bijome ir vaikams vis kaišome pagalvėles, kad būtų lengviau? Manau, kad reikia sunkinti užduoti, nes jie tiesiog įveikia tas sudėtingas situacijas“ (2).

Pastebėta, kad kūrybiškumo ugdymą mokytojai dažnai sieja su nepamokine, papildoma veikla: kelionėmis, mokyklos renginiais, susitikimais su įvairiais žmonėmis. Galime sutikti, kad mokinių patirties turtinimas reikšmingai prisideda prie jų kūrybiškumo ugdymo, tačiau daugelio mokytojų apibūdinimuose neišryškinamas kūrybinis organizuojamų veiklų pobūdis, neižvelgiama kokios kūrybiškai asmenybei asmenybės savybės būdingos, kokie mokinių

veiklos rezultatų kriterijai aktualūs kūrybiškumo ugdymui. Pavyzdžiui, pasakodama apie liaudišką vakaronę su tėvais, informantė (14) detaliai apibūdina, kaip vyko pasiruošimas, koks buvo renginio scenarijus, kas jame dalyvavo. Tačiau mokinių kūrybinės veiklos ar su ja susijusių pasirengimo proceso bei rezultatų išvalgų nepateikiama. Susidaro įspūdis, kad papildoma veikla, mokytojų manymu, jau savaime yra kūrybinė.

Tas pat pasakytina ir apie mokinių veiklos pamokoje pavyzdžius. Mokiniam patinkančią, juos motyvuojančią veiklą mokytojai linkę interpretuoti kaip kūrybinę. „Darbelius tiesiog darom kiekvieną kartą... prie kūrybiškumo ugdymo prisideda ir kryžiažodžių sprendimas, ir suėjimai, ir lenktyniavimai“ (10). Arba, prie sėkmingo kūrybiškumo ugdymo pavyzdžių mokytojai priskiria pamokas, kurioms jie ruošėsi ilgesnį laiką, įdėjo daugiau laiko ir pastangų. Detaliai apibūdinę, ką ir kaip veikė pamokoje, ją vertina kaip pavykusią. „Man pačiai pamoka buvo graži“ (16).

Išanalizavus mokytojų pateiktus sėkmingo kūrybiškumo ugdymo pavyzdžius pastebėta, kad labai retai mokytojai išvelgia savo asmenybės, asmeninio pavyzdžio daromą įtaką mokinių kūrybiškumui. Užfiksuota tik keletas atvejų, kai mokinių kūrybinė veikla siejama su paties mokytojo netikėtu poelgiu, pasidalinimu kūrybos rezultatais. „Kartais tampi tokiu burininku. Prisimenu mano vaikai rašė laisva tema rašinį „Mano pojūčiai: jausmų išsakymas“. Jie rašė laišką patys sau. O aš vaikščiojau po klasę, paleidau ramią meditacinę muziką, atidengiau visas užuolaidas. Tada, po tos pamokos, aš jas (uzuolaidas) ir nukabinau, supratusi, kad nereikia dangaus uždengti. Nes nėra to, kas dėmesį atitrauktų. Tik pasiėmiau ilgą plunksną ir retkarčiais perbraukdavau ta plunksna vaikui per galvą. Ir paskui, kokie darbai buvo! Kai skaičiau, na kiekvienas pajuto, pajuto skirtingai: vienus gąsdino tas prisilietimas, kitus įkvėpė. Ir kai po kiek laiko patys skaitė tuos darbus, ir nustebo“ (7); „Su devintokais mes rašėm kažkokį rašinį, visi mokiniai burba, kad čia nesąmonės, nes mes čia nieko neparašysim, mes nieko nemokam. O toksai Marius sako: „Aš pažiūrėčiau kaip Jūs parašytumėt“. „Gerai“ – sakau Mariui. „Ir aš rašau, ir Jūs rašot, ir mes visi rašom“. Tada mane išprovokavo, bet aš pagalvojau - tai iš tikrųjų yra gerai. Taip pat aš darydavau su perskaitytų knygų pristatymu: pirmiausia aš pradėdavau nuo savo, o tada jie. Ir jiems visai būdavo įdomu“ (20).

1.2.8. Asmeniniai pokyčiai

Sunkiausiai mokytojams sekėsi svarstyti tai, *ką norėtų asmeniškai keisti, daryti kitaip?* Kai kurie pedagogai pateikė mintis, nesusijusias su klausimu, kiti minčių neišsakė. „Nežinau. Daug ką galima čia keisti, bet...“ (27). Daugelis pedagogų kaip pagrindinę problemą ir su jos

sprendimų paiešką susijusius siekius, įvardino laiko kūrybinei veiklai pamokoje trūkumą, plačias programos apimtis. „Kad man nereikėtų kaip išdegusiai akis lėkti, nes mes nebespėjam, lekiam, o vaikus reikia iš paskos traukti. Kūrybai nebelieka laiko. Būtų smagu, kad 30 proc. pamokų aš galėčiau sau leisti skirti tiems smagesniems dalykams, pvz., filmų žiūrėjimui, tiesiog kūrybiniam rašymui, kas nebūtų įvilкта į įvertinimo rūbą, nes aš kiekvienam mokiniui per trimestrą parašyti bent 15 pažymių“ (1); „Norėčiau sėkmingiau derinti, nes niekaip nepavyksta suderinti programos tempo su tuo, ką darau, nes aš visuomet vėluoju“ (4). Iš mokytojų pasisakymų aiškėja, kad kūrybiškumo ugdymą dalis pedagogų supranta kaip tam specialiai skirtą veiklą (rašinių rašymas, spektakliai, filmų kūrimas), kuri organizuojama, kai jau „išeinama programa“.

Tik keletas pedagogų aptarė konkrečias savo veiklos pokyčių galimybes:

- Mokinių kūrybinių darbų pristatymas. „Gal būtų galima daugiau tokių parodėlių organizuoti kabinete. Galbūt iš mokinių rašinių būtų galima cituoti fragmentėlius ir vaikams parodyti, kad štai tokie gražūs momentai. Kad ir kitų klasių mokiniai pastebėtų, ką kiti yra gražaus padarę“ (19);

- Efektyvesnis mokinių motyvacijos skatinimas. „Galvoju, kaip čia tiems mokiniams pateikti, kad jiems būtų įdomu. Ateina pasėdėti vienuoliktokai, jie mane guodžia: „Tai čia ne Jūsų rūpestis“. Sakau, kaip man jaustis, kai aš matau, kad Jūs tokie abejingi. Dabar toks didžiulis pasipriešinimas: „O kam?“ (11);

- Pakantumo kitokiai nuomonei, kitokiam elgesiui ugdymas. „Pirmiausia tai turbūt reikia įteigti vaikams, kad tai, kad tu galvoji kitaip, tai yra gerai, kad tai yra siektinas rezultatas. Savo vaikams sakau, kad jūs turite būti kitokie, jūs turite tuo džiaugtis. Nebūkite pilka masė“ (20);

- Netradicinio ugdymo formų, mokymo metodų paieška. „Galbūt vaikas, turėdamas tokią visą kūrybinę dieną, galėtų išreikšti save ir parašyti ką nors“ (29); „Leisti mokiniams daugiau plėtoti temą patiems, leisti į „lankas eiti“, kūrybiškumui vystytis. Tiesiog daugiau leisti pačiam sau, nes niekas manęs tikrai nevaržo“ (23).

- Ugdymo diferencijavimas. „Aš visada stengiuosi tuos nekalbančius pritraukti, kad jie bendrautų. Gal tai nėra visai teisinga, galbūt atvirkščiai - tuos kalbančiuosius daugiau reikėtų skatinti. Tuos gabiuosius vaikus. O tie galbūt savaime išitrauktų, matydami kažkokį rezultatą“ (25); „Tas, kas dirba su stipresne grupe, jis dirba kitaip ir kūrybiškai, ir aš matau rezultatą. Bet kai aš dirbu su grupe, kurią reikia motyvuoti... Aišku, verties per galvą, stengies kažką surasti, kad jiems būtų įdomu, kad jie kažkokį kūrybiškumą parodytų“ (16).

- Pasitikėjimo ugdymasis, pedagoginio optimizmo skatinimas. „Niekada nesi savimi patenkintas. Aš dažniau savigraužą jaučiu. Tokia savikritiška. Galvoju, kad galėjau geriau,

įdomiau, galėjau ko nors paieškot daugiau“ (24); „Nepasiduoti monotonijai. Kartais kažką duodu, bet nepriima. Taip, atrodo, rankas ir nuleidi. Tai pačiai drąsos gal daugiau rodyti?“ (9);

- Bendradarbiavimo su kolegomis formų, patirties pasidalijimo būdų paieška. „Norėčiau bendravimo su didesnę patirtį turinčiais kolegomis, kad būtų galimybė dažniau apsilankyti jų pamokose. Man trūksta patirties dirbti kūrybiškai“ (3); „Gal norėčiau pasisemti naujovių iš jaunų mokytojų. Tai labai pravartu. Mokykloj būna atviros pamokos, stebime. Labai padeda“ (8).

Keletas mokytojų nurodė, kad nieko keisti savo darbe nenori. „Nieko nekeisčiau. Nuo žmogaus priklausu, jeigu tu norėsi, kažką sugalvosi. Tada tau bus įdomu pačiai galvoti, o dar jeigu vaikams patiko, jau tada bus „supper“ (14); „Manau, kad kol kas idėjų užtenka. Kad tik aš jas suspėčiau įgyvendinti“ (22).

1.2.9. Informacijos apie kūrybiškumo ugdymą poreikis ir efektyviausia jos įgijimo būdai

Pasiteiravus, *kokia informacija apie kūrybiškumą, kūrybinį mąstymą ir jo ugdymą būtų aktuali, kokios tos informacijos įgijimo formos būtų efektyviausios*, dauguma pedagogų teigė, kad jie norėtų gauti informacijos. Ypač ryškiai toks noras jaučiamas vyresniųjų mokytojų pasisakymuose. „Aš norėčiau daugiau informacijos. Kaip tą daryti kitaip? Todėl, kad medžiagos labai mažai. Kai mokiausi, man pateikė tuos tradicinius mokymo būdus, kaip supažindinti, kas yra daiktavardis, kas yra būdvardis, kaip padėti kablelį, kaip parašyti teisingą rašinį ir viskas. Bet to kūrybingumo, kūrybiškumo ugdymo kažkaip pasigedau. Informacijos reikia, metodikos, kaip tai daryti“ (28). Dalis informantų nurodė, kad informacijos jiems pakanka. „Man atrodo, kad nuo žmogaus priklausytų, kiek mes paimam, kiek mums duodama, kiek mes nesikratom tų naujovių. Aš bent jau galvoju apie save – kiek man reikia, aš ir atrandu“ (25).

Svarstant apie informacijos gavimo formas, pedagogai išskyrė:

- Pasidalinimas patirtimi su kolegomis (susitikimai, diskusijų klubai, atvirų pamokų stebėjimas). „Aš norėčiau paklaustyti, pamatyti, kaip kiti dirba“ (16); „Man tikrai būtų smalsu pasižiūrėti, kaip kūrybiškai dirba ir kiti mokytojai“ (12);
- Metodinės publikacijos (papildomos mokymosi priemonės, pamokų planai, padalinamoji medžiaga, metodikos knygos). „Būtų gerai ir knygos, ir pamokų aprašymai, renginių scenarijai, padalinamoji medžiaga“ (4); „Būtų gerai gauti tokių priemonių, kurios patikrintos, išbandytos, kurias galėčiau čia ir dabar panaudoti klasėje“ (16);

- Informacinės komunikacinės technologijos. „Nežinau, turbūt patogiausia, tai reikėtų kažkokių internetinių dalykų, kažkokių sukurtų... Nežinau.. forumo, kažkokios svetainės, kur ten galėtų dalyvauti tie žmonės, kurie pasidalintų. Pavyzdžiui lituanistų svetainėje visais būtiniais dalykais mokytojai dalijasi. Bet kūrybinių iš tiesų labai mažai“ (30).
- Seminarai. „Visada smagu nuvažiuoti ir atsinaujinti. Gal ne viską panaudoju, bet bent jau galvą sujudina, permąstyti savo darbą skatina“ (24).

1.3. Išvados

Apibūdindami asmeninę kūrybiškumo sampratą mokytojai išskiria esminę kūrybiško elgesio, mąstymo, asmenybės savybę - originalumą, netradiciškumą. Kūrybiškumas taip pat siejamas su mokinių saviraiška, dalyvavimu kūrybos procese, kūrybos rezultatu. Kūrybiškumo ugdymą mokytojai supranta kaip mokinių saviraiškos skatinimą, kūrybinio mąstymo ugdymą, ugdymo proceso patrauklumo didinimą. Svarbiausiomis kūrybiškumo ugdymo proceso charakteristikomis įvardijamas ugdymo proceso integralumas ir kūrybinės veiklos optimalumas.

Kūrybiškumas, pasak mokytojų, padeda siekti karjeros, gerina gyvenimo kokybę, ugdo asmenybės savybes (išradingumą, savarankiškumą, draugiškumą, iniciatyvumą ir kt.), padeda prisitaikyti prie aplinkos, efektyviai spręsti gyvenime kylančias problemas.

Svarbiausiomis kūrybiškumui palankios aplinkos charakteristikomis pedagogai nurodo palankų mokyklos psichologinį klimatą (kūrybiška atmosfera, bendradarbiavimu grįsti santykiai su mokiniais, kolegomis ir administracija, paties mokytojo savijauta ir vaidmuo kuriant kūrybišką aplinką). Kuriant palankią aplinką, mokytojų manymu, svarbus mokinių veiklumo ir mokymosi motyvacijos skatinimas, palaikymas ir pasitikėjimas jais, galimybių kelti idėjas ir reikšti savo nuomonę sudarymas, klaidų ir nesėkmių toleravimas, pasididžiavimas mokinių pasiekimais ir kūrybiniais darbais. Mokytojų ir mokinių santykiai turėtų būti grindžiami pagarba kitokiai nuomonei, nuoširdumu, pasitikėjimu. Iš kolegų tikimasi kūrybiško bendradarbiavimo, atviro pasidalinimo pedagogine patirtimi, pagalbos ir palaikymo, o iš mokyklos administracijos - sąlygų profesinei kompetencijai tobulinti sudarymo, kolegiško bendravimo, palaikymo.

Kūrybiškumui reikšmingą įtaką daro ir fizinė mokyklos aplinka: bendras mokyklos ir klasių estetinis vaizdas, mokinių kūrybinės veiklos rezultatų pristatymas viešose mokyklos erdvėse, funkcionalios mokymosi erdvės. Mokytojai taip pat išvelgia ne mokyklinės aplinkos daromą įtaką mokinių kūrybiškumo plėtrai. Mokytojų pasisakymuose išryškinamas šeimos aplinkos, kitų ugdymo ir kultūros institucijų (bibliotekos, teatro, muziejaus, televizijos) svarba mokinių kūrybiškumo ugdymo procese, mokinių patirties turtinimas įvairių mokyklos, miesto renginių metu.

Kūrybiškumui ugdyti gimtosios kalbos pamokose mokytojai taiko įvairius mokymo metodus: inscenizavimą, skaitymą vaidmenimis, kūrybinių darbų pristatymą, reklamos ir/ar spektaklio kūrimą, muzikos literatūriniam tekstams kūrimą, piešimą, įvairius projektus, oratorių konkursus, filmavimą/fotografavimą. Kaip reikšmingiausias kūrybiškumo ugdymo veiksnys išvelgiamas mokinių literatūrinės kūrybos (eilėraščių, rašinių, pasakų, apsakymų)

rašymo, dalyvavimo literatūriniuose konkursuose, olimpiadose skatinimas. Taip pat aktyvinančių mokymo metodų taikymas, integracija su kitais mokomaisiais dalykais.

Svarbiausiais kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose trukdžiais įvardijamos problemos, susijusios su: mokymo turiniu (plati ugdymo programų apimtis, informacijos ir mokomosios medžiagos gausa, mokomosios medžiagos nepatrauklumas, menkas dėmesys ugdymo diferencijavimui), kūrybinio proceso organizavimu (dėmesys rezultatui, nepakankama mokinių diskutavimo ir darbo klasėje kultūra, laiko kūrybinei veiklai stoka, didelis mokinių skaičius klasėje), neigiamu aplinkos poveikiu bei su kitomis mokytojams ir mokiniams kylančiomis problemomis. Kaip itin reikšmingą trukdį keletas respondentų įvardina skirtingą literatūros ir gramatikos pamokų pobūdį. Aiškėja, kad gramatikos mokymas su kūrybiškumu beveik nesiejamas.

Svarstydami apie kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos pamokose optimizavimą pedagogai teikia siūlymus vadovėlių ir ugdymo programų kūrėjams, egzaminų organizatoriams. Vadovėliai, pasak respondentų, turėtų būti koreguojami remiantis kriterijais: ugdymo turinio atitikimas mokinių poreikiams bei gebėjimams, pakankama kūrybiškumą ugdančių metodų pasiūla, aiški didaktika ir literatūrinių tekstų atranka. Vadovėliuose pateikiamą informaciją turėtų papildyti šiuolaikiškos mokymo priemonės. Ugdymo programų kūrėjams pedagogai siūlo mažinti programų apimtis, o į egzaminų turinį įtraukti mokinių kūrybinę veiklą, žinių taikymo gebėjimus galinčias reprezentuoti užduotis.

Mokyklos lygmeniu, mokytojų manymu, aktualūs šie pokyčiai: į kūrybiškumo ugdymą orientuotos mokyklos veiklos strategijos kūrimas ir įgyvendinimas, informacijos sklaidos optimizavimas, mokinių skaičiaus klasėje mažinimas, aprūpinimo mokymo ir mokymosi priemonėmis gerinimas. Kūrybiškumo ugdymo pokyčiai klasės lygmenyje siejami su pedagogo profesinės kompetencijos tobulinimu ir motyvacijos dirbti kūrybiškai didinimu.

Pedagogai pripažino, kad norėtų įgyti daugiau žinių tiek apie kūrybiškumo raišką, tiek ir apie ugdymą. Ypač pedagogams aktualūs praktiniai pavyzdžiai, konkreti mokomoji medžiaga. Informaciją mokytojai norėtų įgyti tiek savarankiškų studijų (metodinių knygų, mokymo priemonių) būdu, tiek ir dalyvaudami profesinės kvalifikacijos tobulinimo renginiuose, stebėdami kolegų pamokas, diskutuodami su jais. Kaip reikšmingas informacijos įgijimo būdas išskiriamos informacinės komunikacinės technologijos ir jų teikiamos galimybės plėtoti tiek mokytojų, tiek ir mokinių kūrybiškumą.

2. Mokinių požiūris į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose: situacija, sąlygos, prielaidos, galimybės

2.1. Tyrimo metodika

Tyrimo tikslas – atskleisti mokinių požiūrio į kūrybiškumo ugdymo situaciją, sąlygas, prielaidas ir galimybes gimtosios kalbos pamokose ypatumus.

Sudarant tyrimo metodiką remtasi kūrybiniam mąstymui palankios aplinkos tyrimo, gimtosios kalbos pamokų stebėjimo, ugdymo programų bei mokymo priemonių analizės rezultatais. Anketinės mokinių apklausos metodu gauta informacija siekiama pagilinti/patikslinti minėtų tyrimų metu gautus duomenis. Apibendrinti mokinių tyrimo rezultatai padės pateikti gilesnes kūrybiškumo bei kūrybinio mąstymo ugdymo gimtosios kalbos pamokose išvalgas, bus naudingi formuluojant galutines tyrimų išvadas bei pateikiant rekomendacijas.

Mokinių anketinės apklausos metu siekta išsiaiškinti, kaip mokiniai vertina klasės aplinką kūrybiškumo ugdymo aspektu, ar turi pakankamai galimybių kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo plėtrai gimtosios kalbos pamokose. Kaip svarbi kūrybiškumo ugdymo proceso dalis išskirtas mokinių veiklos rezultatų vertinimas. Norėta sužinoti, ar vertinimo pobūdis daro įtaką mokinių mokymuisi ir kūrybiškumo raiškai.

Sudarant tyrimo instrumentą išskirtos:

- kūrybiškos klasės aplinkos ypatumai: galimybė drąsiai ir nevaržomai reikšti savo nuomonę; drąsa kelti idėjas, išsakyti mintis net tada, kai nesama kuo nors tvirtai įsitikinus; skatinimas išsakyti savo samprotavimus, vertinimus; geranoriškas minčių ir veiksmų priėmimas; pasitikėjimu, tolerancija, pagarba grįsta pamokos atmosfera; naudojimasis įvairiomis mokymosi priemonėmis (knygomis, žodynais, enciklopedijomis, internetiniais šaltiniais ir kt.); galimybių pristatyti mokyklos bendruomenei kūrybinius darbus sudarymas.

- kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo gimtosios kalbos pamokose bruožai. Tirta, ar mokiniams sudaroma galimybė atlikti užduotis su suolu draugu ar mažose grupėse; su bendraklasiais keistis nuomonėmis, idėjomis, išgyvenimais; atlikti užduotis, kai reikia pačiam/pačiai ką nors sugalvoti, sukurti tam skiriant laiko ir dėmesio; atlikti užduotis, kai reikia ką nors paaiškinti, pateikti samprotavimus, vertinimus siūlymus; sugalvoti įvairių klausimų nagrinėjant kūrybinius ir diskutuojant; apmąstyti savo atsakymus, išsamiai paaiškinti, išreikšti mintis; atlikti kitokias užduotis nei kiti klasės draugai; parodyti tai, kas mokama, sugebama daryti geriausiai; išmokti dalykų, kuriuos galima pritaikyti už klasės ribų; pasijusti

„mokytoju“ ir pamokyti kitus. Emocinis-valingas santykis su kūrybiškumo reikalaujančia veikla formuojasi, kai mokiniams įdomu atlikti skiriamas užduotis; kyla daug minčių, kaip atlikti užduotis, atrasti įvairesnių sprendimų ar paaiškinimų; norisi pateikti savo nuomonę, originalų problemos sprendimo variantą; mokinių nuomonės atidžiai klausomasi; patys mokiniai atidžiai klausosi kitų pasisakymų; norima sužinoti daugiau apie tai, kas sužinota ar išmokta pamokos metu; suvokiama, ko norima išmokti, koku būdu būtų galima geriau pasiekti mokymosi tikslų.

- veiksmingo vertinimo charakteristikos: skatinantis mokytis vertinimo pobūdis; aiškūs vertinimo kriterijai; laiko ir dėmesio mokinių darbų pristatymui skyrimas; galimybė išsakyti nuomonę apie mokinio bei jo klasės draugų darbus, ypač kai pavyksta sukurti ką nors originalaus, netikėto, įdomaus; galimybė išsakyti nuomonę apie savo paties atliktus darbus, užduotis, mokymąsi.

Mokiniams buvo pateikti minėti kūrybišką klasės aplinką, kūrybiškumo ugdymo gimtosios kalbos galimybes, veiksmingą vertinimą nusakantys teiginiai ir prašyta pažymėti jų nuomonę atspindintį atsakymą, pasirenkant iš variantų:

- Visiškai sutinku, – kai mokinys tvirtai įsitikinęs, kad teiginys atspindi jo nuomonę;
- Sutinku, – kai labai tvirto įsitikinimo neturima, tačiau iš principo sutinkama su pateiktu teiginiu;
- Nei sutinku, nei nesutinku, – kai neturima nuomonės ar abejojama;
- Nesutinku, – kai mokinys linkęs nesutikti su pateiktu teiginiu;
- Visiškai nesutinku, – kai mokinys tvirtai įsitikinęs, kad jo nuomonė priešinga.

Siekiant gauti kuo išsamesnę, mokinių patirtį ir požiūrį į kūrybiškumo ugdymą gimtosios kalbos pamokose atskleidžiančią informaciją, tiriamiesiems pateikti 3 atviro tipo klausimai.

1. Pagalvok ir parašyk, kokiomis mintimis esi pasidalijęs (pasidalijusi) klasėje su kitais ir tuo labai džiaugeisi. Paaiškink, kodėl.

2. Pagalvok ir parašyk, kokias užduotis labiausiai patinka atlikti per lietuvių kalbos ir/ar literatūros pamokas. Paaiškink, kodėl.

3. Pagalvok ir parašyk, koku vertinimu lietuvių kalbos ir literatūros pamokose labiausiai džiaugiesi. Paaiškink, kodėl.

Tyrime dalyvavo ir į anketos klausimus atsakė 385 mokiniai, besimokantys 8 ir 11 klasėse. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal klasę ir lytį pateikiamas 1 lentelėje. Kaip galime pastebėti, aštuntokų tyrime dalyvavo kiek daugiau nei 11 klasės mokinių, tuo tarpu merginų ir vaikinių skaičius labai panašus. 6 mokiniai duomenų apie save nenurodė, tačiau į pateiktus klausimus atsakė.

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal klasę ir lytį

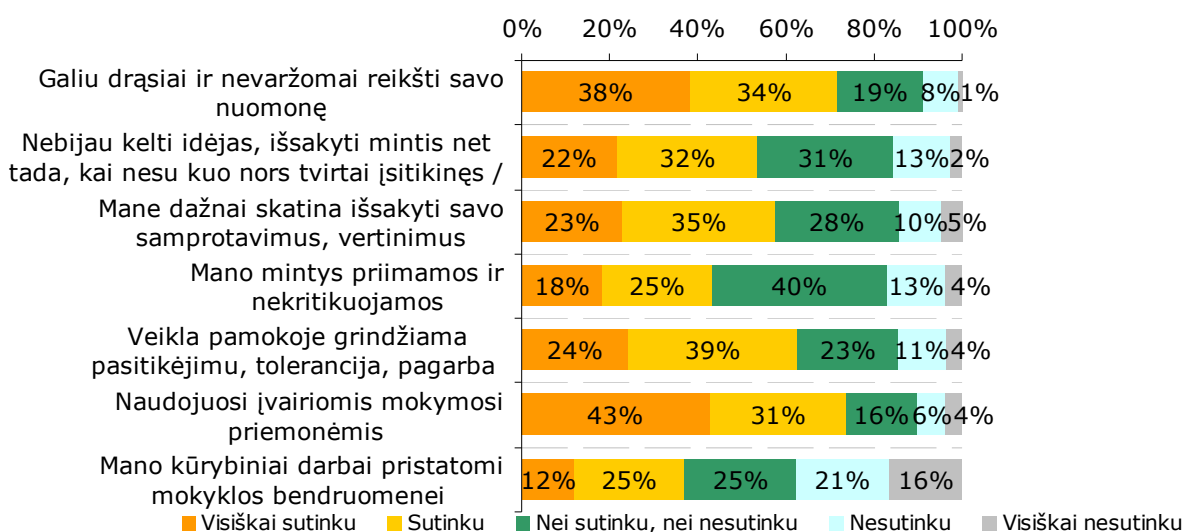
		Mergina		Vaikinas		Viso	
		N	%	N	%	N	%
Klasė	8	108	28,5	105	27,7	213	56,2
	11	89	23,5	77	20,3	166	43,8
Viso		197	52	182	48	379	100

Anketa mokiniams buvo pateikta internetinėse priegose. Mokytojai-projekto koordinatoriai organizavo anketos pildymą pamokų metu. Jie buvo supažindinti su tyrimo instrukcija ir mokiniams pristatė tyrimo tikslą, paaiškino anketos pildymo tvarką, garantavo atsakymų anonimiškumą. Visų projekte dalyvavusių mokyklų mokiniai anketą pildė pirmąją 2012 metų gegužės savaitę.

Gauti tyrimo duomenys apdoroti SPSS programos 15.0 versija, kokybinės išvados grindžiamos kiekybinės analizės metodais.

2.2. Tyrimo rezultatai

Vertindami kūrybišką aplinką (1 paveikslas) daugiausiai mokinių teigiamai vertina (du penktadaliai visiškai sutinka, o trečdalis sutinka) galimybę drąsiai ir nevaržomai reikšti savo nuomonę, naudotis įvairiomis mokymosi priemonėmis (knygomis, žodynais, enciklopedijomis, internetiniais šaltiniais ir kt.). Taip pat didelė dalis tiriamųjų pritaria (beveik ketvirtadalis visiškai sutinka, o trečdalis ar net daugiau nei trečdalis sutinka), kad veikla pamokoje grindžiama pasitikėjimu, tolerancija ir pagarba, o jie yra skatinami išsakyti savo samprotavimus ir vertinimus. Nors bendrą pamokos atmosferą dauguma mokinių linkę vertinti teigiamai, vis tik dalis tiriamųjų nemano, kad jų mintys priimamos, nekritikuojamos. Beveik šeštadalis su minėtu teiginiu linkę nesutikti, o keletu nuomonė visiškai priešinga. Daugiausiai rasta mokinių, nesutinkančių su teiginiu, kad jų kūrybiniai darbai (pvz., rašiniai, piešiniai, fotografijos ir kt.) pristatomi mokyklos bendruomenei (pvz., publikuojami pačių sudarytose knygose, klasės ar mokyklos stenduose, mokyklos sienlaikraštyje ir pan.). Mokinių darbų pristatymo, viešinimo mokykloje aiškiai stokojama.

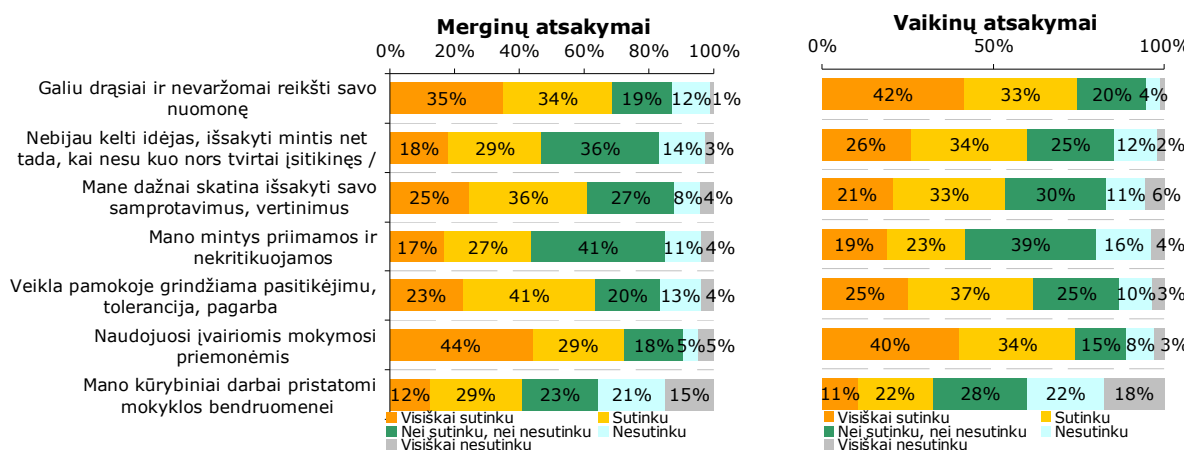

1 paveikslas. Kūrybiškos aplinkos vertinimas

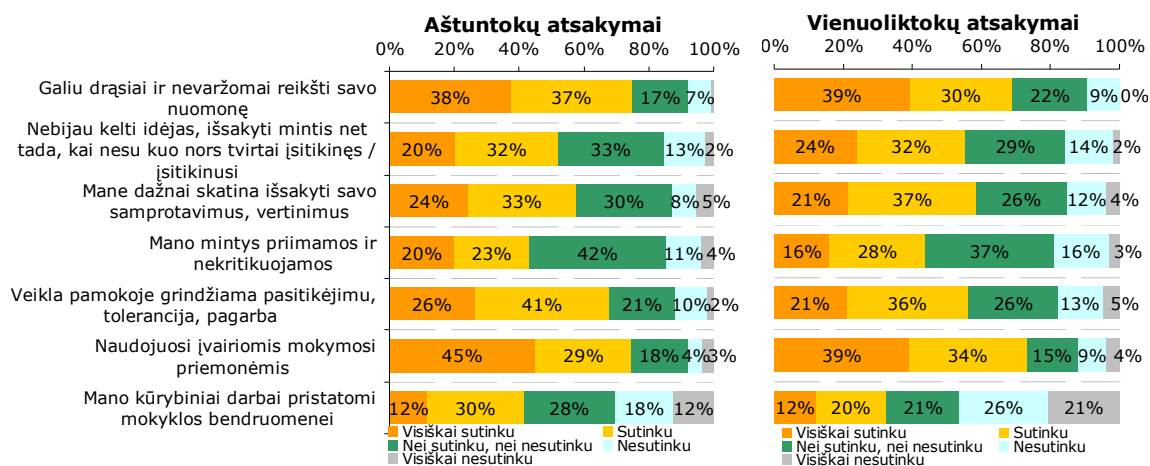
Analizuojant tiriamųjų atsakymų pasiskirstymą pagal aplinkos vertinimą lyties (2 paveikslas) ir klasės, kurioje mokomasi (3 paveikslas), aspektais, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Vis tik detalesnė duomenų analizė leidžia daryti keletą išvalgų. Vaikinai kiek pozityviau vertina galimybę nevaržomai ir drąsiai reikšti savo nuomonę, kelti idėjas, išsakyti mintis. Merginos jautriau reaguoja į kritiką. Abejojančių ar nepritariančių teiginiui, kad jų mintys priimamos ir nekritikuojamos, kiek daugiau yra tarp merginų. Tai

atitinka ir kitų mokslininkų tyrimų duomenis, įrodančius, kad moterims labiau nei vyrams reikalingas paskatinimas, palaikymas, pritarimas veiklai.

Lyginant tyrimo duomenis klasės aspektu rasta kiek daugiau aštuntokų, pritariančių (atsakymo variantai visiškai sutinku, sutinku) teiginiams, jog veikla pamokoje grindžiama pasitikėjimu ir tolerancija, naudojamos įvairiomis mokymosi priemonėmis, o kūrybiniai darbai pristatomi mokyklos bendruomenei. Nors didesnių skirtumų tarp aštuntos ir vienuoliktos klasės mokinių nesama, vis dėlto aštuntokai kūrybišką aplinką vertina kiek pozityviau.

2 paveikslas. Kūrybiškos aplinkos vertinimas lyties aspektu

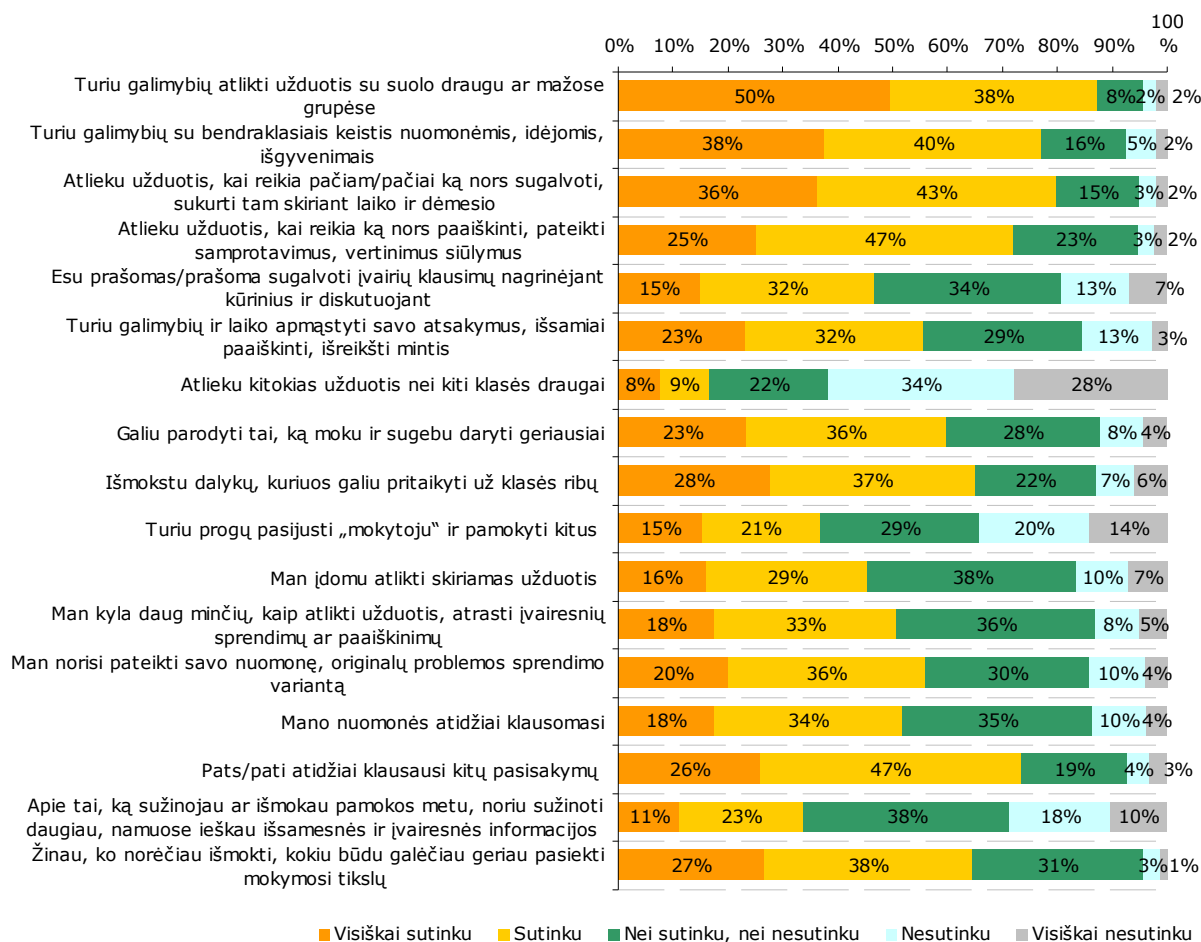

3 paveikslas. Kūrybiškos aplinkos vertinimas klasės, kurioje mokomasi, aspektu

Analizuojant mokinių nuomonę apie kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo(si) gimtosios kalbos pamokose galimybes (4 paveikslas), rasta daugiausiai mokinių, pritariančių teiginiams, susijusiems su kūrybiškumą ugdančių mokymo metodų taikymo efektyvumu. Pusė dalyvavusiųjų tyrime visiškai sutinka, kad turi galimybių atlikti užduotis su suolu draugu ar mažose grupėse. Beveik du penktadaliai sutinka visiškai ir tiek pat sutinka, kad su bendraklasiais gali keistis nuomonėmis, idėjomis, išgyvenimais, taip pat atlikti užduotis, kai

reikia pačiam/pačiai ką nors sugalvoti, sukurti. Kiek mažiau mokinių patiria galimybę atlikti užduotis, kai reikia paaiškinti, pateikti samprotavimus, vertinimus siūlymus. Ir beveik pusė mokinių galvoja, kad galimybių ir laiko apmąstyti savo atsakymus, išsamiai paaiškinti, išreikšti mintis turi nepakankamai (abejoja ar nesutinka su minėtu teiginiu). Taip pat vidutiniškai pusė tiriamųjų išreiškė abejonę ar nepritarimą teiginiams, atspindintiems vidinę mokymosi motyvaciją (įdomu atlikti skiriamas užduotis; kyla daug minčių, kaip atlikti užduotis, atrasti įvairesnių sprendimų ar paaiškinimų; norisi pateikti savo nuomonę, originalų problemos sprendimo variantą). Įdomu tai, kad, vertindami pagarbą kitų nuomonei ir pasisakymams, kur kas daugiau tiriamųjų teigiamai vertina savo pastangas būti dėmesingiems (atidžiai klausausi kitų pasisakymų), nei patys mano sulaukiantys dėmesio iš bendraklasių (mano nuomonės atidžiai klausomasi).

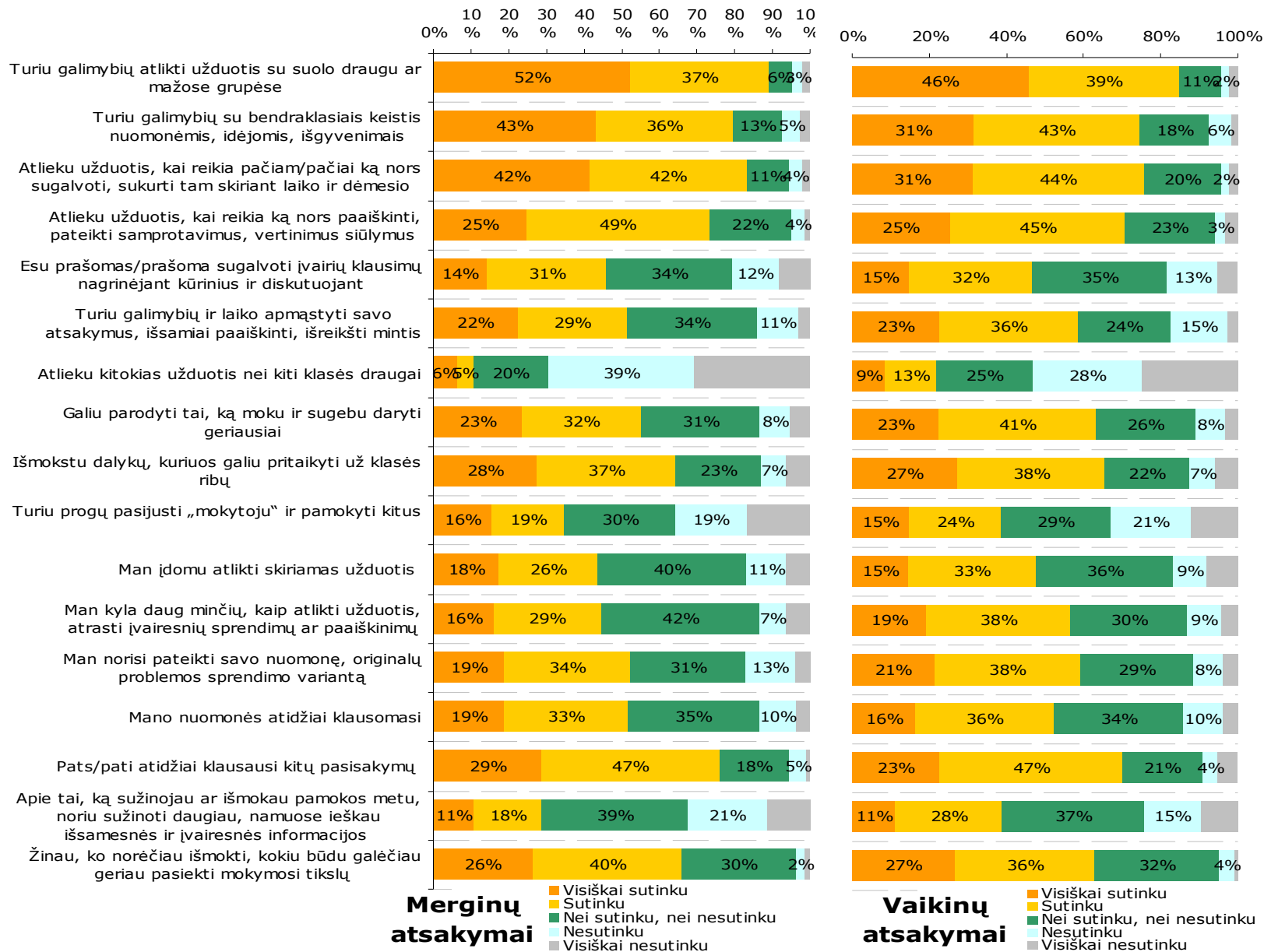
Atsakymai į pateiktus klausimus išryškino ir problemines kūrybiškumo ugdymo sritis: savarankiško mokymosi skatinimą (su teiginiu, kad norima sužinoti daugiau, namuose ieškoma išsamesnės ir įvairesnės informacijos, sutiko ženkliai mažesnis tiriamųjų skaičius) ir ugdymo diferencijavimą. Kad atlieka kitokias užduotis nei kiti klasės draugai abejonę išreiškė 22 proc. mokinių, 34 proc. teiginiu nepritarė, o 28 proc. tvirtai nesutiko.

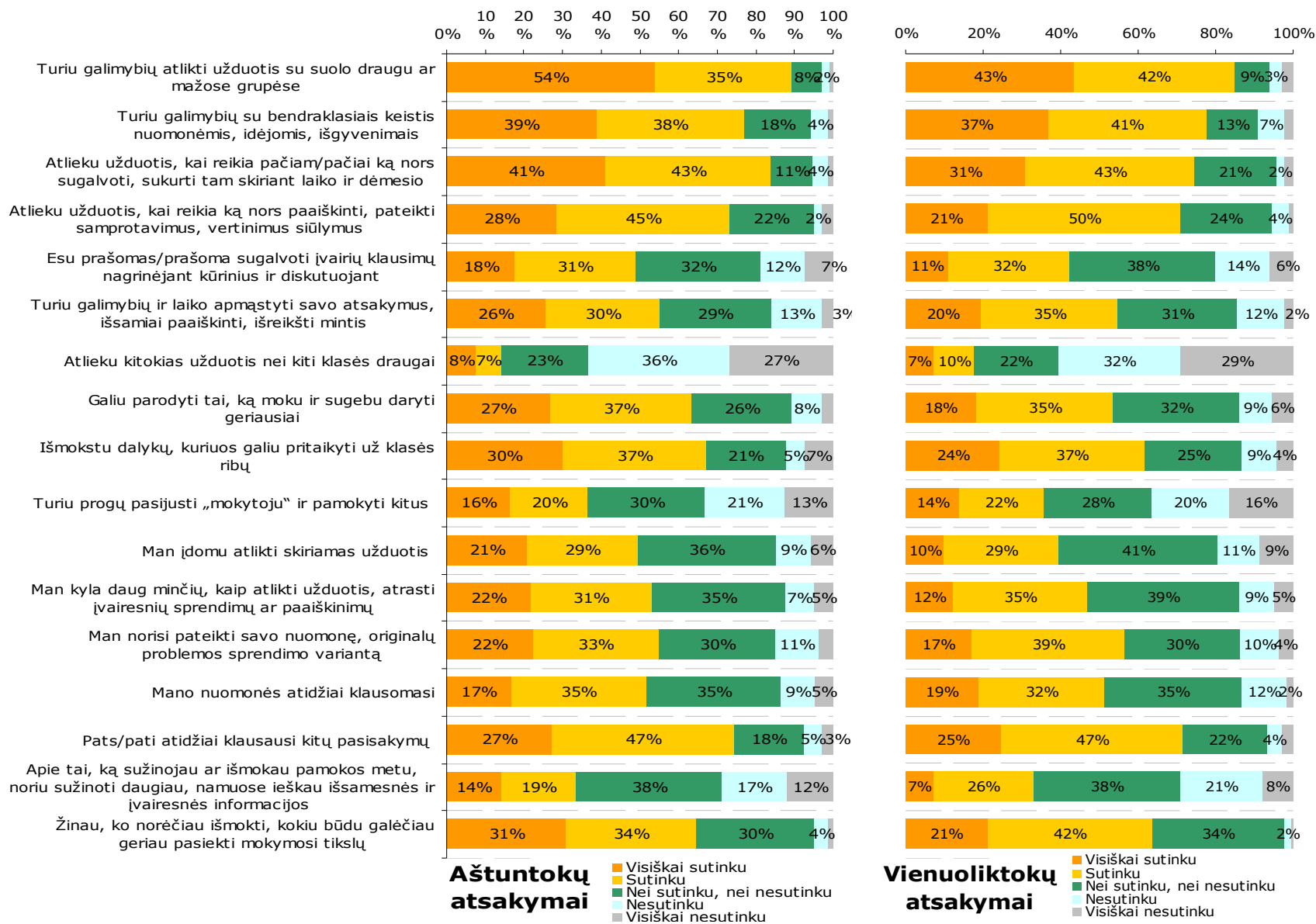
4 paveikslas. Kūrybiškumo ugdymosi galimybių gimtosios kalbos pamokose vertinimas

Detalesnė tyrimo rezultatų analizė parodė, kad merginoms yra svarbesnė galimybė bendrauti ir bendradarbiauti su bendraklasiais. Nors, tikėtina, lyties aspektu mokytojai užduočių nediferencijuoja, tarp merginų rasta daugiau tokių, kurios visiškai sutinka arba sutinka su teiginiais, kad pamokoje jos turi galimybių atlikti užduotis su suolo draugu ar mažose grupėse, su bendraklasiais keistis nuomonėmis, idėjomis, išgyvenimais. Tuo tarpu rasta kiek daugiau nei merginų rasta vaikinų, norinčių pamokos metu pateikti savo nuomonę, originalų problemos sprendimo variantą (žr. 5 paveikslą).

Nors tiriamųjų klasės aspektu reikšmingų skirtumų nenustatyta, vis dėlto beveik visiems teiginiams visiškai pritariančių (išskyrus – mano nuomonės atidžiai klausomasi) mokinių yra daugiau tarp aštuntokų. Ir priešingai, abejojančių ar nesutinkančių daugiau tarp vienuoliktokų. Ryškiausi skirtumai užfiksuoti vertinant teiginius: galiu parodyti tai, ką moku ir sugebu daryti geriausiai; atlieku užduotis, kai reikia pačiam/pačiai ką nors sugalvoti, sukurti tam skiriant laiko ir dėmesio; turiu galimybių atlikti užduotis su suolo draugu ar mažose grupėse, su bendraklasiais keistis nuomonėmis, idėjomis, išgyvenimais. Nors skirtumai nėra esminiai, vis dėlto daugiau galimybių ugdytis kūrybiškumą gimtosios kalbos pamokose išvelgia aštuntokai. (žr.6 paveikslą).

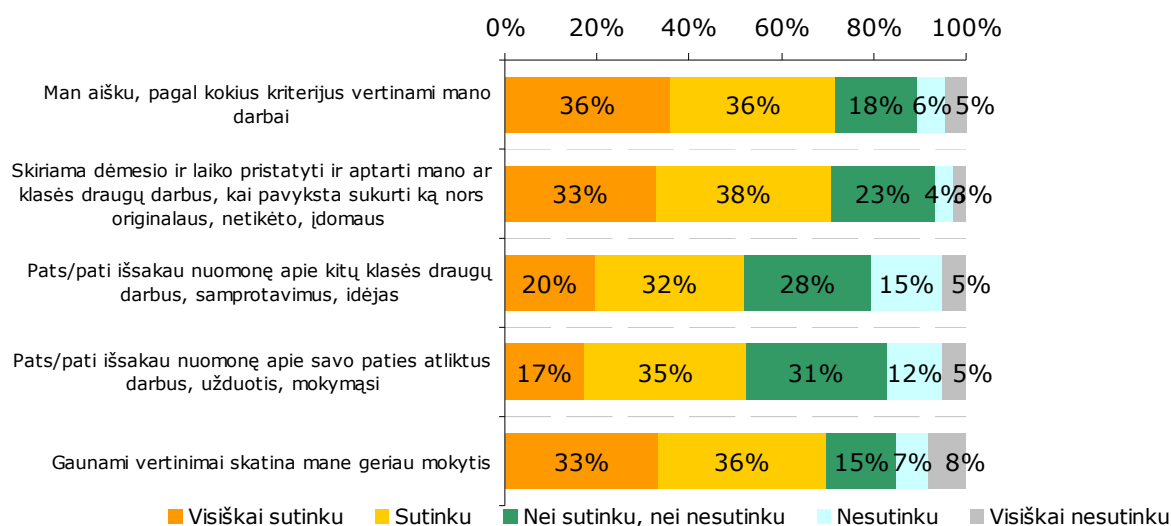

5 paveikslas. Kūrybiškumo ugdymosi galimybių gimtosios kalbos pamokose vertinimas lyties aspektu

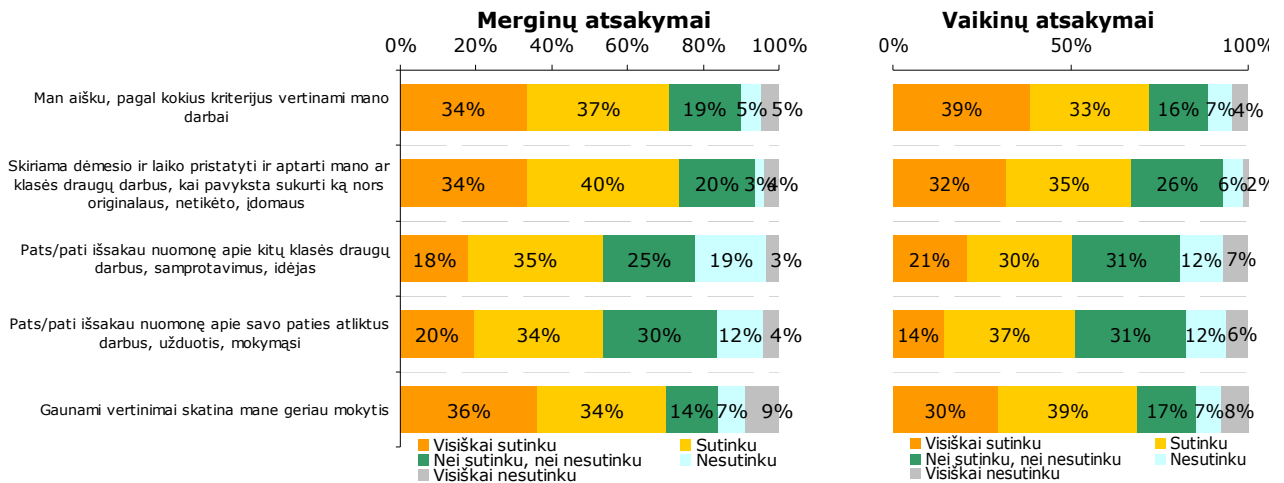
6 paveikslas. Kūrybiškumo ugdymosi galimybių gimtosios kalbos pamokose vertinimas klasės, kurioje mokomasi, aspektu

Tyrimo duomenys apie vertinimą gimtosios kalbos pamokose ir jo daromą įtaką mokinių mokymuisi ir kūrybiškumo raiškai parodė (7 paveikslas), kad mokinių nuomonė šiuo klausimu yra labiausia teigiama, lyginant su kitų tirtų kūrybiškumo ugdymo sričių (kūrybiška aplinka, galimybių ugdytis kūrybiškumą pamokoje sudarymas) vertinimais. Daugiau nei trečdalis tiriamųjų visiškai sutinka ir tiek pat mokinių sutinka su teiginiais, atskleidžiančiais taikomų vertinimo kriterijų aiškumą, pakankamą laiko ir dėmesio kiekį mokinių kūrybinių darbų aptarimui, motyvuojantį vertinimo pobūdį. Kartu paaiškėjo, kad pamokoje didelė dalis mokinių neišsako vertinimų apie savo ar klasės draugų veiklą bei jos rezultatus. Beveik trečdalis abejoja, o daugiau nei šeštadalis nesutinka su teiginiais: išsaku nuomonę apie kitų klasės draugų darbus, samprotavimus, idėjas; išsaku nuomonę apie savo paties atliktus darbus, užduotis, mokymąsi.

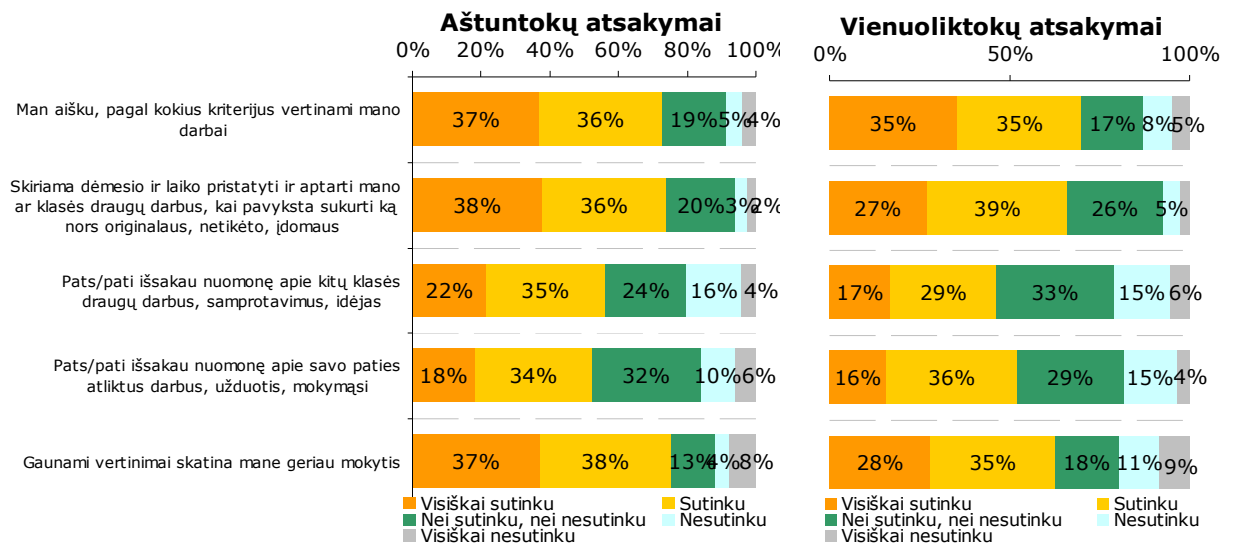

7 paveikslas. Mokinių nuomonė apie vertinimą gimtosios kalbos pamokose

Analizuojant tiriamųjų atsakymų pasiskirstymą lyties (8 paveikslas) ir klasės, kurioje mokomasi (9 paveikslas), aspektais, statistiškai reikšmingų skirtumų nenustatyta. Detaliau analizuojant duomenis nepastebėta didesnių merginų ir vaikinų atsakymų į pavienius klausimus skirtumų. Analizuojant duomenis klasės, kurioje mokomasi, aspektu, visiems teiginiais, charakterizuojantiems skatinantį vertinimo pamokoje pobūdį, visiškai pritaria daugiau aštuntokų nei vienuoliktokų. Sprendžiant iš mokinių vertinimų, aštuntoje klasėje skiriama daugiau dėmesio ir laiko mokinių darbų pristatymui, daugiau aštuntokų išsako nuomonę apie kitų klasės draugų darbus, samprotavimus, idėjas. Ryškiausias skirtumas tarp abiejų klasių mokinių nustatytas apibendrinus vertinimus teiginio: gaunami vertinimai skatina mane geriau mokytis. Tam pritaria ženkliai daugiau aštuntokų.

8 paveikslas. Merginų ir vaikinų nuomonės apie vertinimą gimtosios kalbos pamokose palyginimas

9 paveikslas. Aštuntos ir vienuoliktos klasės mokinių nuomonės apie vertinimą gimtosios kalbos pamokose palyginimas

Mokinių prašyta parašyti, *kokiomis mintimis jie yra pasidaliję klasėje su kitais ir tuo labai džiaugiasi*. Gauti 158 atsakymai, tarp kurių 5 mokiniai pateikė neadekvačius atsakymus. Informaciją teikiančiais pripažinti 153 atsakymai sugrupuoti į 6 kategorijas: mintys apie literatūrą, asmeninius išgyvenimus, kūrybą, socialines problemas, nesidalija idėjomis, kita. Atsakymų reikšmės apskaičiuotos procentais (2 lentelė).

Daugiausia mokinių (20,9 proc.) džiaugiasi pasidaliję mintimis apie pamokų metu aptariamus literatūros kūrinius: tiek poezijos, tiek ir prozos. Tarp šiai kategorijai priskirtų atsakymų keletas tiriamųjų (3,1 proc.) įvardino teigiamus išgyvenimus, patirtus dalijantis mintimis apie savarankiškai namuose skaitytas knygas. „*Smagu, kai būna užklasinio skaitymo*

pamoka. Mes pristatome savo skaitytas knygas ir tuo metu mes papasakojame, kas labiausiai patiko“.

Mokiniam svarbu pamokose dalintis mintimis apie juos jaudinančias, jiems aktualias socialines problemas (17,8 proc.), taip pat asmeninę patirtį (12,7 proc.). Sprendžiant iš mokinių pasisakymų, kai kurie svarstymai yra susiję su gimtosios kalbos dalyko turiniu („*Pasakoju įvairias istorijas todėl, kad dažniausiai pamokos temos būna susiję su tuo*“), o kai kurie akivaizdaus ryšio neturi („*Papasakoju, kaip padariau su dviračiu kokį triuką*“). Tik mažiau nei dešimtadalis (8,9 proc.) mokinių patiria džiaugsmą pristatydami savo literatūrinę kūrybą („*Esu pasidalijusi savais konkursiniais rašiniais, literatūriniais rašiniais. Mano rašinius yra pagyrusi mokytoja*“). Taip pat rasti 5 mokiniai (3,1 proc.), kurie išgyventas teigiamas emocijas sieja su konkrečiu mokykloje organizuotu renginiu – oratorių konkursu, tokiu būdu išryškindami tokio pobūdžio renginio įsimintinumą, poveikį ugdytiniams.

Didelė dalis mokinių konkrečiai nenurodo aplinkybių ar problemų, kuriomis pasidalijus patiriamas džiaugsmas („*Klasėje dažnai atsakinėju į mokytojos užduotus klausimus, teisingai atsakiusi jaučiuosi laiminga*“). Beveik dešimtadalis pateikusiųjų atsakymus nurodo, jog savo mintimis pamokoje nesidalija. Dažniausiai įvardijama vengimo išsakyti savo nuomonę priežastis – baimė sulaukti kritikos, prarasti klasės draugų pasitikėjimą („*Nesu pasidalijus jokiais išskirtinėmis mintimis, nes mano idėjos aptariama tema būna netinkamos mokytojui, kuris iškart jas ima vertinti kaip neteisingas ir mano, kad aš nevisai suprantu nagrinėjamą temą*“, „*Nebent tam reikia turėti labai gerą draugą, kurį sunku susirasti*“).

2 lentelė. Temos/problemos, mintimis apie kurias mokiniai dalijasi gimtosios kalbos pamokų metu

Kategorija	Teiginiai
Literatūra N=33 (20,9 proc.)	<p>„<i>Visada galiu laisvai išsakyti savo nuomonę apie suvoktą kūrinį. Dažnai patinka dalintis mintimis apie patikusius perskaitytus kūrinius, juos aptarti</i>“.</p> <p>„<i>Esu su klasiokais pasidalinęs mintimis apie veikėjų charakterius</i>“.</p> <p>„<i>Mūsų klasė gan aktyvi ir atvira, tad retai kada bijai pasisakyti, o taip tai visada nors kiek džiaugiesi išsakęs savo nuomonę, o ypač tada, kai ji būna ta linkme, kuria nagrinėjame eilėraštį ar kt.</i>“.</p>
Socialinės problemos N=28 (17,8 proc.)	<p>„<i>Buvau pasidalinusi mintimis apie socialiai remtinų vaikų gyvenimą, kaip jie gyvena, kokios jų mintys, ir nuomone apie savo gyvenimą bei tėvus. Labiausiai visus nustebino, jog kiekvienas vaikas, kad ir kokie tėvai bebūtų, pikti, griežti, geriantys ir mušantys savo vaikus, vaikai vis tiek juos myli ir mano, jog giliai širdyje ir patys tėvai juos myli...</i>“.</p> <p>„<i>Esu pasidalijusi savo mintimis apie visokias socialines ir dvasines problemas. Aš tuo labai džiaugiuosi, nes man buvo malonu, kad mokytoja ir bendraklasiai mane išklause</i>“.</p>

Asmeninė patirtis N= 20 (12,7 proc.)	„Man smagu pasidalinti savo patirtimi“. „Esu pasidalinusi savo asmeniniais išgyvenimais, nuomone, esu paprieštaravusi kitų nuomonei ir išsakiusi savo poziciją“. „Esu pasidalijęs su kitais klases draugais linksmomis išpuodžiais, linksmomis ir liūdnomis savo gyvenimo istorijomis, nes visiems įdomu klausytis kitų draugų“.
Mokinių kūryba N= 14 (8,9 proc.)	„Karta rašiau rašinį apie savo giminės medį. Ten pasidalijau apie daugelį dalykų: kokios mano giminės tradicijos“. „Esu pasidalijusi mintimis iš savo rašinių, sukurtais eilėraščiais“.
Mintimis nesidalija N=15 (9,5 proc.)	„Neatsakinėju į klausimus ir niekas mano nuomonės neklausia“. „Nesidaliju su kitais jokiais mintimis, nes tai yra beprasmiška ir gan blogai, nes tu pasidaliji, o tas žmogus, kuriam tu pasakai, viską išpasakoja kitiems o kiti tave niekina žinodami vieną ar kitą mano mintį“. „Nesidalinu niekuo, tyliai sėdžiu ir stengiuos gauti geresnę pažymį“.
Neapibrėžta tematika N=38 (24,0 proc.)	„Tiesą sakant tikslių pavyzdžių negaliu pasakyti, nes nepamenu“. „Visada džiaugiuosi, kai galiu nevaržomai išsakyti savo nuomonę, kurios klausosi ir dėl kurios kartais nesutinka, todėl kyla įdomūs dviejų pusių ginčai“. „Dalindavausi, nes taip reikėdavo“.

Mokinių prašyta parašyti, *kokias užduotis labiausiai patinka atlikti per lietuvių kalbos ir/ar literatūros pamokas*. Gauti 334 atsakymai. Mokiniams patinkančios užduotys sugrupuotos į 6 kategorijas: kūrybinės, grupinio darbo, teksto analizės, gramatikos užduotys, ne kūrybinės užduotys, kita. Atsakymų reikšmės apskaičiuotos procentais (3 lentelė).

Didžiausiam mokinių skaičiui (28,4 proc.) patinka atlikti kūrybines užduotis, taip pat mėgstamos grupinio darbo užduotys (16,8 proc.). Tik kiek daugiau nei dešimtadalis tiriamųjų nurodo su gimtosios kalbos mokymusi susijusias užduotis: teksto analizė patinka 11,3 proc., o gramatikos užduotys 13,5 proc. mokinių.

Analizuojant mokinių atsakymus pastebėta nuomonių įvairovė vienu ar kitu klausimu. Pavyzdžiui, kalbėdami, kokia veiklos forma patinka, kai kurie mokiniai nurodo sakytinę kalbą („*Labiausiai patinka atlikti užduotis, kai nereikia daug rašyti. Žodžiu kalbėti apie kūrinį*“), kiti rašymą („*Man labiausiai patinka atlikti rašymo užduotis*“), dar kiti skaitymą („*Man patinka skaityti tekstus, taip pat skaityti knygas, kurias užduoda perskaityti savarankiškai*“). Ryškėja ugdymo diferencijavimo aktualumas.

Argumentuodami, kodėl įvardino vieną ar kitą užduotį kaip mėgstamą, mokiniai nurodo įvairius motyvus: sėkmės („*Gramatikos užduotys man labiausiai sekasi*“), bendravimo („*Labiausiai patinka ką nors daryti su draugais, nes smagu bendrauti*“), saviraiškos („*Galiu laisvai kalbėti, turiu galimybę pasireikšti pati*“), saviugdos („*Visos užduotys labai patinka, nes tai lavina mano protą*“) ir kt. Rasta ir tokių mokinių, išreiškusių nuomonę apie tai, kodėl nepatinka atlikti vienas ar kitas užduotis. Įvardintos tokios neigiamos užduočių vertinimo

priežastys: laiko stoka („Kūrybinių užduočių nemėgstu, nes pamokos metu niekas nesikuria, ir spaudžia laikas, todėl negaliu susikaupti“), vertinimo kriterijų nebuvimas („Kartais sunku susigaudyti, kodėl gavau tokį pažymį“), baimė sulaukti kritikos („gal ir patiktų, bet kai pagalvoju, o ką pasakys kiti ...“).

3 lentelė. Užduotys, kurias mokiniams patinka atlikti gimtosios kalbos pamokų metu

Kategorija	Teiginiai
Kūrybinės užduotys N=95 (28,4 proc.)	„PREZENTACIJOS. Man patinka kurti knygos pristatymus“. „Labiausiai man patinka rašyti rašinėlius, bet tik laisva tema. Nemėgstu, kai mano kūryba yra išprausta į kažkokius rėmus, noriu kurti nevaržomai ir laisvai“. „Kokias nors netradicines kūrybines, pavyzdžiui, parašyti ką nors ne taip rimto, pavyzdžiui, eilėraštį. Tai nuima pamokos įtampą ir pakelia nuotaiką“.
Grupinis darbas N=56 (16,8 proc.)	„Darbas grupėse yra gerai tuo, kad ugdomas kolektyvinis darbas ir sužinoma daugybė naujų minčių apie tą patį dalyką“. „Labiausiai patinka atlikti grupines užduotis, nes smagu bendrauti su draugais ir klausyti jų nuomonės, nes tada ugdomas bendradarbiavimas, bendravimas su kitais“.
Literatūros teksto analizė N=38 (11,3 proc.)	„Man patinka atlikinėti užduotis susijusias su perskaitytu tekstu. Nes, mano manymu, šios užduotys man labiausiai sekasi“. „Aptarti klasėje skaitytus kūrinius, nes tuomet juos geriau įsimenu. Dirbti su tekstu, nes tada galima rasti atsakymą lengviau nei rašant pastraipas pateikta abstrakčia tema“.
Gramatinės užduotys N=45 (13,5 proc.)	„Patinka gramatika, nes galiu pamąstyti ir vėliau save patikrinti“. „Man labiausiai patinka kirčiavimo užduotys, jas aš labai gerai suprantu“.
Nekūrybinės užduotys N=21 (6,3 proc.)	„Nemėgstu kūrybinių užduočių, labiau mėgstu tokias, kuriose galima tiksliau išmokti“. „Patinka tos užduotys, kur nereikia daug kurti ir ilgai ieškoti atsakymų“. „Klausyti mokytojos pasakojimų apie garsius lietuvių rašytojus...“.
Diskusijos N=18 (5,4 proc.)	„Diskusijose jautiesi laisvai ir gali daugiau išmokti, jei atidžiai klausaisi ir pats dalyvauji aptarime“. „Labiausiai man patinka atviros diskusijos tarp klasiokų ir mokytojos. Diskusijų metu taip pat turiu galimybę pasireikšti pati“.
Kita N=61 (18,4)	„Patinka užduotys, kurios yra linksmos“. „Lengvos, labai lengvos užduotys patinka“. „Visos užduotys sunkios, o kai kuriose net nežinia, ko jie iš mūsų nori“.

Mokinių prašyta parašyti, kokių vertinimų lietuvių kalbos ir literatūros pamokose jie labiausiai džiaugiasi. Gauti 264 atsakymai, kuriuos analizuojant išryškėjo mokiniams aktualiausias vertinimo formas: vertinimas pažymiu, kaupiamasis vertinimas, mokytojo ir/ar bendraamžių žodinis vertinimas. Atsakymų reikšmės apskaičiuotos procentais (4 lentelė).

Aiškiai dominuoja mokinių patiriamas džiaugsmas gavus aukštą įvertinimą. Dauguma tiriamųjų išsako motyvuojantį pažymio poveikį. *„Tada, kai gauni gerus pažymius, pradėdau geriau mokintis ir stengiuosi gauti gerus pažymius“*, *„Džiaugiuosi 10 galbūt dėl to, jog žinau, kad judu, mąstau reikiama linkme. Tai skatina toliau mąstyti, gilintis ir drąsiai sakyti, ką galvoju“*. Kai kurie tiriamieji neįvardina skaitinės vertinimo išraiškos (*„geras pažymys“*, *aukšti balas“*, *„teigiamas vertinimas“*), kiti nurodo konkretų vertinimą. Nors daugiausia mokinių džiaugiasi gavę 10, tačiau nemaža dalis nurodo ir jų gebėjimus, mokymosi motyvaciją atitinkančius vertinimus. *„Džiaugiuosi gavęs 7, nes man tai aukštas pažymys“*, *„Kai pasimokau ir gaunu 8 džiaugiuosi, nes šiaip tai esu tinginiukė“*.

Labai svarbus mokiniams žodinis mokytojo ir/ar bendraamžių vertinimas. Kai kurie tiriamieji kaip jiems priimtina vertinimo formą nurodo kaupiamąjį vertinimą. Iš mokinių pasisakymų aiškėja, kad kaupiamajai vertinimo formai pedagogai pasitelkia taškų, pliusų sistemą.

Nerasta nei vieno mokinio, kuris būtų nurodęs savęs vertinimo teikiamą džiaugsmą. Tikėtina, kad įsivertinimui pamokoje skiriama dėmesio nepakankamai arba iš viso neskiriama.

4 lentelė. Mokiniais patinkančios vertinimo formos gimtosios kalbos pamokose

Kategorija	Teiginiai
Vertinimas pažymiu N=175 (66,3 proc.)	<i>„Labiausiai džiaugiuosi aukštais vertinimais. Visada malonu gauti gerą pažymį“</i> . <i>„Žinomas, kad gavusi 10, nes tai geriausias pažymys“</i> . <i>„Mane tenkina, kai gaunu 8, 9, 10. Tai labai geri pažymiai, man jie patinka“</i> .
Mokytojo ar bendraamžių žodinis vertinimas N=33 (12,5 proc.)	<i>„Labiausiai džiaugiuosi, kai mokytoja pagiria. Po tokio įvertinimo galiu labiau pasitikėti savimi“</i> . <i>„Na gal mokytojo pastabos žodžiu ar raštu, bet tikrai ne pažymiai. Pažymiai visiškai neatspindi realybės visuose moksluose. Žinant, kad kitose šalyse dešimtbalės sistemos jau seniai panaikintos, darosi šiek tiek liūdna, kad mūsų švietimo sistema tokia atsilikusi“</i> <i>„Labiausiai džiugina bendraamžių įvertinimai, žinoma, kad jaučiuosi pamaloninta, kai mokytoja pagiria mane ar parašo gerą pažymį. Be to, manyčiau, svarbiausia yra visuma, nes negaliu išskirti tiek mokytojos, tiek draugų vertinimų. Džiugu, kai lieki įvertintas ir pastebėtas“</i> .
Kaupiamasis vertinimas N=12 (4,5 proc.)	<i>„Kaupiamas balas, nes už mažus darbelius gauname pliusus, kurie vėliau tampa geru pažymiu“</i> . <i>„Džiaugiuosi, kai galime rinkti visokius taškus. Tada jie pavirsta geru pažymiu, kurį man šiaip jau būtų sunku gauti“</i> .

Savo pasisakymuose mokiniai įvardina ir tai, kokie jų veiklos rezultatai yra vertinami. Dažniausiai mokiniai teigiamus išgyvenimus patiria, kuomet yra vertinami už:

- Kūrybines užduotis. *„Labiausiai džiaugiuosi savo gerais rašinių įvertinimais, nes juos man sunkiausia parašyti. Beje, tai bene svarbiausia dalis egzamine (mano nuomone)“, „Kūrybinių darbų įvertinimai, nes pasireiškia tikras kūrybiškumas ir mano sugebėjimai, o ne kai per pamokas reikia taisykles rašyti“.*

- Skaitytų knygų pristatymą. *„Kai reikia apibendrinti namuose skaitytą kūrinį ir atsakyti i klausimus, nes taip įdomiau yra“.*

- Kultūrinio pažinimo rezultatų pristatymą. *„Pats įdomiausias ir dar negirdėtas tai yra vertinimas papildomais taškais už aplankytus kultūrinius renginius. Tai yra ne vien smagu pačiam apsilankyti spektaklyje ar koncerte, bet dėl to gauni gerą pažymį, naujų argumentų rašiniams“.*

- Išsakytus samprotavimus, vertinimus. *„Man labiausiai patinka, kai mane teigiamai vertina dėl mano išsakytų minčių“, „Man labiausiai patinka, kai mane vertina už pasakojimą ir už kitas skaitymo bei bendravimo užduotis, nes man to labai reikės tolimesniam gyvenimui“.*

Išsakytas ir objektyvus, aiškiais vertinimo kriterijais grįsto vertinimo aktualumas. *„Labiausiai džiaugiuosi, kai esu vertinama taip, kaip nusipelniau“, „Kai vertina tiksliai ir pagal kriterijus. Tada būna visi lygūs ir „nesodina“ mokinių“, „Džiaugiuosi teisingu vertinimu, nes jeigu gaunu per mažai, tai nesąžininga, o jeigu daugiau, tai visi pavydi“.*

2.3. Išvados

Vertindami kūrybišką aplinką mokiniai pozityviausiai vertina galimybę drąsiai ir nevaržomai reikšti savo nuomonę, naudotis įvairiomis mokymosi priemonėmis. Tačiau dalis mokinių jaučia pakantumo ir tolerancijos jų išsakomoms mintims stoką. Nepakankamai išvelgiama ir mokinių darbų pristatymo mokyklos bendruomenei galimybių.

Vertindami kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo(si) gimtosios kalbos pamokose galimybes mokiniai pripažįsta, kad jiems yra sudaromos sąlygos atlikti kūrybiškumo reikalaujančias užduotis: dirbti su suolo draugu ar mažose grupėse, keistis nuomonėmis, idėjomis, išgyvenimai, taip pat atlikti užduotis, kai reikia pačiam/pačiai ką nors sugalvoti, sukurti. Tačiau galimybių ir laiko apmąstyti savo atsakymus, išsamiai paaiškinti, išreikšti mintis dalis tiriamųjų sulaukia nepakankamai.

Daugiausia mokinių džiaugiasi pasidaliję mintimis apie pamokų metu aptariamus literatūros kūrinius, jiems aktualias socialines problemas, savo asmeninę patirtį. Ir tik nedidelė dalis tiriamųjų išgyvena teigiamas emocijas pristatydami savo kūrybą. Dažniausiai įvardijama vengimo išsakyti savo mintis priežastis – baimė sulaukti kritikos, prarasti klasės draugų pasitikėjimą. Didžiausiam mokinių skaičiui patinka atlikti kūrybines ir bendravimo bei bendradarbiavimo reikalaujančias užduotis. Tačiau mokyklose stokojama galimybių pristatyti mokinių darbus mokyklos bendruomenei.

Mokiniams pamokoje svarbu ne tik gauti teigiamą pažymį, bet ir sulaukti iš mokytojo ir/ar bendraamžių pagyrimo, paaiškinimo, geranoriško pastebėjimo ar net kritikos. Vertinimas gimtosios kalbos pamokose, didelės dalies dalyvavusiųjų tyrime nuomone, pasižymi vertinimo kriterijų aiškumu, pakankamu dėmesiu mokinių kūrybinių darbų aptarimui. Tačiau įsivertinimui pamokoje nėra skiriama pakankamai dėmesio, mokiniai retai skatinami vertinti savo pačių ar klasės draugų veiklą bei jos rezultatus.

Nors analizuojant tyrimo duomenis lyties ir klasės, kurioje mokomasi, aspektu statistiškai reikšmingų skirtumų nerasta, vis dėlto detalesnė tyrimo duomenų analizė parodė, kad aštuntos klasės mokinių kūrybiškumo ugdymui gimtosios kalbos pamokose skiriamas didesnis dėmesys nei vienuoliktoje klasėje.

3. Mokinių kūrybiškumo raiška atliekant užduotis raštu

3.1. Tyrimo metodika

Kūrybinės užduotys – tai vienas projekte taikytų metodų, kuriuo siekta išsiaiškinti mokinių kūrybiško mąstymo apraiškas atliekant užduotis raštu. Kūrybiškumo užduotys sudarė mokiniams galimybes atsiskleisti – parodyti savo vaizduotę, fantaziją, gebėjimą nestandartiškai mąstyti ir spręsti problemas, atskleisti individualų mąstymo ir rašymo stilių. Kūrybinių užduočių tiesioginis objektas - 4, 8 ir 11 klasių mokinių kūrybinio mąstymo raiška raštu. Užduotys mokiniams buvo kuriamos taip, kad jie turėtų galimybes kurti laisvai, nežabodami vaizduotės, fantazijos, galėtų atskleisti savo svajones, vertybes, nuomones, įsitikinimus

Kuriant kūrybines užduotis buvo atsižvelgta į mokinių amžių ir ugdymo programas. Ketvirtos klasės užduotis – pasakojimo kūrimas pagal pateiktas nuotraukas ir trumpą tekstą - pasakojimo pradžia . Mokiniai, pasitelkdami savo vaizduotę, kūrė fantastinę istoriją. Aštuntos klasės užduotis - dienoraščio kūrimas, pasirenkant vieną iš pasiūlytų temų ir situacijų. Vienuoliktos klasės užduotis – vidinio monologo kūrimas pagal pasiūlytą situaciją . Visoms klasėms buvo pateiktos instrukcijos, kaip atlikti užduotis, nurodyta pageidaujama rašto darbų apimtis, mokytojams – papildomi paaiškinimai, kaip nuteikti mokinius darbui, koks skiriamas laikas užduotims atlikti. Užduotis atliko 513 Siesikų, Onuškių, Vilniaus Gerosios Vilties, Klaipėdos Vydūno vidurinių mokyklų, Domeikavos gimnazijos mokiniai. Mokinių darbai buvo analizuojami ir vertinami šiais aspektais: 1) *neįprastumu įtaigumu* (en.novelty), t.y., ar mokiniai sukūrė neįprastą, įtaigų ir įtraukiantį pasakojimą, išlaikė jo įtampą 2) *situacijos sprendimu* (en. resolution), t.y., ar siužetas siūlo sprendimą (atomazgą) kuris yra nulemtas nuoseklaus siužeto plėtojimo ir yra pagrįstas, motyvuotas, ; 3) *pasakojimo plėtojimu* (en. elaboration), t.y., ar kuriant siužetą, pagrindinio veikėjo aprašymą, charakterio savybes buvo naudojama pakankamai detalių; vaizdingų posakių, kasdienės kalbos elementų 4) *sinteze* (en. synthesis), t.y., ar pasakojimo istorijos dalys sueina į darnią visumą, ar išlaikomas kūrinio vientisumas. Šie vertinimo aspektai buvo konkretizuoti, atsižvelgiant į kiekvienos užduoties pobūdį, žanrą ir mokinių amžių. Ketvirtokų ir aštuntokų užduotys buvo vertinamos atsižvelgiant į aukščiau minėtus vertinimo kriterijus, tačiau situacijos sprendimas analizuojamas drauge su sinteze, nes mokinių darbuose buvo sunku atskirai išskirti ir siužeto plėtojimą, atskiras jo dalis ir jų sintezę. Vienuoliktokų užduotys analizuotos visais keturiais aspektais.

3.2. Tyrimo rezultatai

Iš tyrimo dalyvavusių 190 ketvirtokų 54 sukūrė pasakojimus, kurie visiškai ar iš dalies atitiko kūrybiškumo reikalavimus (1 kategorija). 119 darbų atitiko užduoties reikalavimą plėtoti pasakojimą, tačiau mokinių pasirinkti sprendimai nebuvo kūrybiški, originalūs, jie dažnai kartojosi atskirų mokinių darbuose (2 kategorija). 18 mokinių darbai tik minimaliai atitiko užduoties reikalavimus, pasakojimai buvo labai menkai išplėtoti (3 kategorija), 5 mokinių darbai dėl vientisumo trūkumų skaitytojui buvo sunkiai suprantami (4 kategorija). 1 kategorijos darbų privalumai. Mokiniai sukūrė darbus, kuriuose plėtojant pasakojimą vaizduojamos įtaigios situacijos, atskleidžiami veikėjo išgyvenimai, kuriami gyvi dialogai. Darbai vientisi, juose kuriama įtampa: vaizduojami veikėjo išgyvenimai, pavojingi ir paslaptingi nutikimai ar tiesiog mėgaujamasi vaizduotės žaisme. Pasakojimų atomazgos motyvuotos, kai kurios iš jų netikėtos, gana atviros (skaitytojas taip ir paliekamas nežinioje, ar visa tai nutiko iš tikrųjų, ar tai buvo tik pasakotojo sapnas, fantazija). Pasakojimu reiškiamas kokia nors idėja. Darbų kalba vaizdinga, mokiniai naudojami sintaksės teikiamomis galimybėmis prasmės niuansams kurti. 2 kategorijos darbų trūkumai. Mokiniai kūrė darbus, kuriuose vaizduojamos gana įprastos situacijos: pasakotojas pakyla virš žemės, įvardija, ką mato, ir grįžta namo. Mokiniais sunkiai sekasi vaizduoti, jie vardija artimiausios aplinkos objektus įspūdžio siekdami gana stereotipiniais apibūdinimais ir aukščiausiojo laipsnio žodžių formomis. Pasirinkusiųjų kurti išmone grįstus pasakojimus darbai irgi stokoja įtaigumo: įvykiai glaustai nupasakojami, bet ne vaizduojami. Pasakojimas plėtojamas kasdieniškais dialogais ar scenomis, kurios nekuria įtampos. Tekstai nepakankamai vientisi: nemažoje dalyje darbų nemotyvuotai pakeičiama pasakojimo perspektyva (pradedama pasakoti pirmuoju asmeniu, baigiama – trečiuoju). Pasakojimų pabaigos gana vienodos: pasakotojas nusileidžia, nuperka dovanų paukštį ir švenčia tėčio gimtadienį. Rašiniuose stokojama idėjos: kažkas nutiko, tačiau skaitytojui taip ir lieka neaišku, kokia viso to prasmė, kaip nutikimas išplėtė pasakotojo patirties ribas. Darbų kalba nepakankamai vaizdinga.

Iš tyrimo dalyvavusių 175 aštuntokų, 15 sukūrė pasakojimus, visiškai ar iš dalies atitinkančius kūrybiško rašymo reikalavimus (1 kategorija). 83 darbai atitiko užduoties reikalavimą plėtoti pasakojimą, tačiau jiems trūko netikėtumo, įtaigumo, originalumo (2 kategorija), 46 darbai tik minimaliai atitiko užduoties reikalavimus, pasakojimai buvo menkai išplėtoti, trūko detalių, kalbos vaizdingumo (3 kategorija), 31 darbas neturėjo arba aiškiai suvokiamos struktūros ir/arba buvo visai neišplėtotas, atskiros pasakojimo dalys nesuėjo į visumą, pasakojimai trumpi ir trafaretiški, kai kurie sunkiai suvokiami (4 kategorija).

Lengviausiai buvo išskirti pirmos ir ketvirtos kategorijos darbus. Pirmuosius dėl jų originalumo, įtaigumo, netikėtų momentų, o antruosius dėl beveik visų, kūrybiškumą apibūdinančių bruožų, nebuvimo. Sunkiau buvo atskirti antrosios kategorijos darbus nuo trečiosios ir trečiosios nuo ketvirtosios. Buvo nemažai darbų, kurių siužetas buvo neblogai išplėtotas, bet pats situacijos sprendimas šabloniškas, kalba standartinė, be įdomesnių detalių, bet jaurėsi asmeninis santykis su aprašoma situacija. Todėl buvo sunku nuspręsti, kokiai kategorijai tokius rašinius priskirti. Taip pat buvo darbų, kuriuose siužetas menkai išplėtotas, trūksta detalumo, originalumo, juos neįdomu skaityti, bet kūrinys turi pradžią, vidurį ir pabaigą. Todėl riba tarp ketvirtosios ir trečiosios kategorijos yra labai menka. Apibendrintai galima teigti, kad pirmosios kategorijos darbai pirmiausiai pasižymi įtaigumu, juos įdomu skaityti, tekstas arba su gausiomis detalėmis arba pasižymintis minties glaustumu ir elegancija, autoriai suteikė pagrindiniam personažui savitą pasakojimo intonaciją, o situacijos sprendimas yra netikėtas. Antrosios kategorijos darbai pasakojimo plėtojimu atžvilgiu yra nepriekaištingi, juose gausu detalių, išlaikomas siužeto vientisumas, tačiau stokoja originalios minties, pasižymi šabloniškais situacijos sprendimais. Trečiosios kategorijos darbai išlaiko pagrindines pasakojimo dalis, bet turinys yra menkai išplėtotas, trūksta detalių, pasakojimo vaizdingumo, sprendimai lengvai nuspėjami, šabloniški. Ketvirtos kategorijos darbai neturi gerai išplėto to siužeto, yra labai menkos apimties, trūksta nuoseklumo, vaizdingumo, įtaigumo, originalumo. Beveik visi darbai atspindėjo paaugliškam amžiui būdingas emocijas, jausmus. Mokiniai mokėjo kurti dienoraštį, jautėsi pakankamai saugūs ir laisvi dalytis savo išgyvenimais, atskleisti savo vidinį pasaulį.

Iš tyrimo dalyvavusių 175 vienuoliktokų, 15 atliko užduotį labai gerai ir gerai, jų darbai pasižymi įtaigumu, originalumu, išradingumu; 83 atliko užduotį gerai ir neblogai, darbai pasižymi pasakojimo plėtojimu, tačiau kiti, kūrybiškumui priskirti aspektai, liko ne iki galo atskleisti; 46 atliko užduotį neblogai arba patenkinamai, darbai neatitinka pilnai nei vieno aspekto; 31 darbas atliktas prastai arba beveik visai neatliktas. Vienuoliktokų darbams trūksta originalumo, įtaigumo, vientisumo, vaizdingų detalių. Skirtumas tarp pirmajai ir antrajai kategorijai priskirtų darbų yra nedidelis. Pastarieji yra mažiau išplėtoti ar ne tokie ryškūs.

3.3. Išvados

Analizuojant trijų klasių darbus, galima padaryti išvadą, kad *kūrybiškumo apraiškų mažėja augančia tvarka – nuo ketvirtos iki vienuoliktos klasės*. Ketvirtos klasės mokiniai, kurių programose skiriama daug vietos kūrybiniam darbams, užduotį atliko su išmone ir fantazija, nepaisant to, kad skaitymas ir rašymas nėra vienintelės veiklos, kad kompiuteriniai

žaidimai, kitos pramogos ir užsiėmimai yra dažnesni jų kasdienėje veikloje. Aštuntos klasės mokiniai labai noriai dalijosi dienoraščio mintimis ir jausmais, gebėjo pateikti įdomių problemos sprendimų būdų. Tačiau, tikrai maža dalis vienuoliktokų atliko užduotį kūrybingai.

Pagrindinis kūrybiškumo bruožas – pasakojimo originalumas, įtaigumas, siužeto netikėtumas, originalumas, savita pasakotojo (rašytojo) intonacija būdingas tik 103 mokiniams iš 513 (54-ketvirtokų, 15- aštuntokų ir 34- vienuoliktokų darbų). Siužetas plėtojamas, išlaikomos pagrindinės kūrinio dalys, jos sintezuojamos 237 darbuose (113-ketvirtokų, 83- aštuntokų-, 41- vienuoliktokų darbų). Menkai išplėtotas ir ne visiškai nuoseklus, logiškas, pagrįstas ir vaizdingas, įdomus, įtraukiantis pasakojimas 111 darbų (18-ketvirtokų, 46- aštuntokų ir 47 vienuoliktokų darbų). Netenkinantys daugumos kūrybiškumo kriterijų – 62 darbai (5- ketvirtokų, 31- aštuntokų, 26- vienuoliktokų).

Didžioji dauguma visų nagrinėtų darbų priklauso antrajai ir trečiajai kategorijoms. 237 darbai galėtų būti geresni, jei būtų mažiau varžomi minties šabloniškumo, turėtų daugiau laisvės ir originalumo, 111 darbų atspindi pasakojimo nemokėjimas/negebėjimas plėtoti, detalizuoti pasakojimą, reikšti savitas mintis. Galima daryti išvadą, kad 348 darbai iš 513 turi galimybes patekti į kitas kategorijas, jei jiems būtų skirta pakankamai laiko ir dėmesio, praktikavimosi rašyti ir nevaržomai reikšti mintis pamokų metu.

Apibendrinus rezultatus, galima teigti, kad mokinių darbai atspindi realią situaciją, kai kūrybiškumas pasiskirsto pagal visuotinai pripažintą normalųjį dėsnį, t.y. labai maža dalis yra nekūrybiškų ir labai kūrybiškų asmenų. Visi kiti išsiskleidžia daugiau ar mažiau nutoldami nuo vidurkio.